

Postawy czytelnicze nastolatków - ciągłość i zmiany

Referat wygłoszony na Forum Nauczycieli Bibliotekarzy
w Olsztynie 08 czerwca 2016 r.

Zofia Zasacka,

Instytut Książki i Czytelnictwa, Biblioteka Narodowa

- Postawy czytelnicze – ramy teoretyczne empirycznych badań
- Nastolatki jako czytelnicy i nie-czytelnicy książek – wyniki ogólnopolskich badań czytelnictwa młodzieży
- Trendy w postawach czytelniczych
- Czytanie na ekranie
- Kanon spontanicznych wyborów lekturowych gimnazjalistów
- Literatura fantastyczna – najpoczytniejszy typ książek nastolatków
- Chłopięcy i dziewczęcy profil czytelniczy
- Motywacje czytelnicze nastolatków
- Społeczny obieg książki
- Implikacje dla promocji czytelnictwa

- Czytanie to element piśmienności (literacy) – która stanowi zespół społecznie usytuowanych praktyk umożliwiających korzystanie z treści symbolicznych, tworzenie ich i upowszechnianie.
- Piśmienność to nie tylko umiejętność czytania i pisania określonych tekstów, ale też wykorzystanie jej do określonych celów w specyficznych kontekstach.
- Badanie piśmienności oznacza obserwację tego jak ludzie i grupy społeczne używają jej w życie codziennym; jakie nadają sensy i znaczenia czytaniu i pisaniu.

- Tradycja badania czytelnictwa w Instytucie Książki i Czytelnictwa – czytanie książek - praktyka społeczna odbywająca się w ramach obowiązujących norm i wzorów kultury oraz ról społecznych osób ten rodzaj działań wykonujących (Wolff 2009).
- Praktyki czytelnicze - jeśli są one oczywiste w stylu życia rodziny, wówczas przynależą do kulturowego wyposażenia - jak to nazwała Anne Swidler (1986) - repertuaru (cultural toolkit) strategii działania.
- Oznacza to, że praktyki czytelnicze mieszczą się w formule tworzącej je - w habitusie (Pierre'a Bourdieu) – jednostka posiada odpowiednie dyspozycje do podjęcia takiej aktywności.

Ogólnopolskie badania czytelnictwa gimnazjalistów

Pytania badawcze:

- Społeczno-demograficzne zróżnicowanie postaw czytelniczych; jakie jest miejsce lektury wśród innych codziennych czynności?
- Jakie są motywacje czytelnicze dwunasto- i piętnastolatków i jakie są ich społeczno-demograficzne uwarunkowania?
- Jakie są spontaniczne wybory lekturowe polskich uczniów?
- Jakie są wspólne lektury szkolne uczniów szkoły podstawowej i gimnazjalistów i jakie są techniki i strategie ich czytania (w całości, w streszczeniach, we fragmentach, online czy offline)?
- Jakie są oczekiwania uczniów wobec literatury pięknej obecnej na lekcjach języka polskiego?

Trzy edycje ogólnopolskiego badania czytelnictwa gimnazjalistów

Badani: uczniowie trzeciej klasy gimnazjum wypełniali ankietę audytoryjną na jednej godzinie lekcyjnej

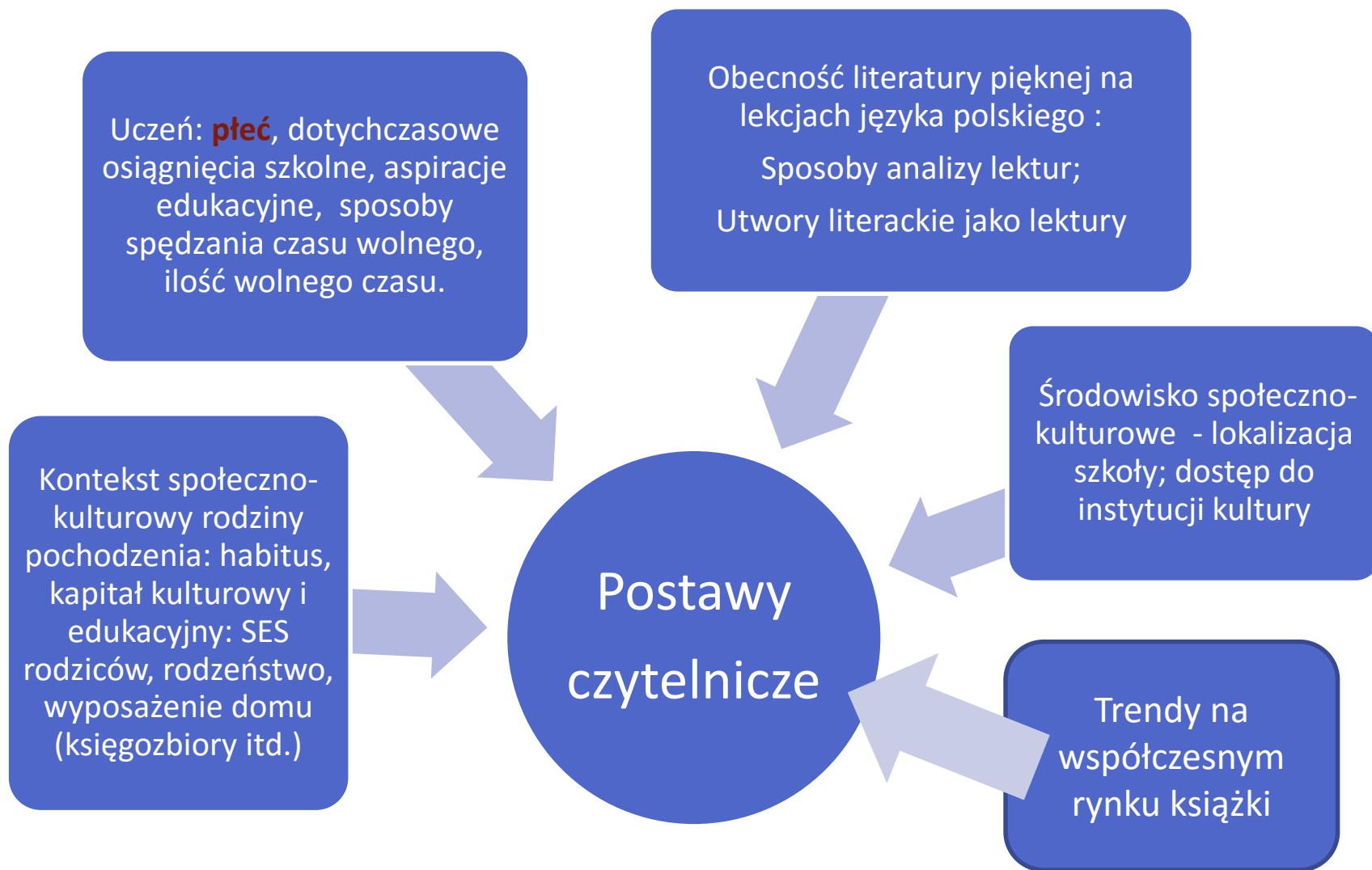
2003 (maj) 1386 gimnazjalistów z 70 szkół z całej Polski

2010 (maj) 1472 gimnazjalistów z 70 szkół z całej Polski

2013 (listopad) 1816 gimnazjalistów from 102 szkół z całej Polski – badanie czytelnictwa dzieci i młodzieży zostało zrealizowane w ramach projektu pt. „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”. Jest to projekt systemowy, realizowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty, Poddziałanie 3.1.1 Tworzenie warunków i narzędzi do monitorowania, ewaluacji i badań systemu oświaty.

- Piśmienność nastolatków, zasady doboru i sposoby używania przez nich tekstu, jest jednym z narzędzi tworzenia własnej tożsamości indywidualnej i społecznej, komunikowania się ze światem społecznym i jego poznawania (Neilsen 2006, Pecora 1999, Lewis, Fabos 2005).
- Nastoletni czytelnicy interpretując czytaną literaturę poszukują wyobrażeń ról społecznych, oczekiwań przypisanych płci (Marsh, Stolle 2006), to jakie teksty wybiorą, tak może zostać ukierunkowany albo modyfikowany rozwój kształtowania ich identyfikacji społecznych.

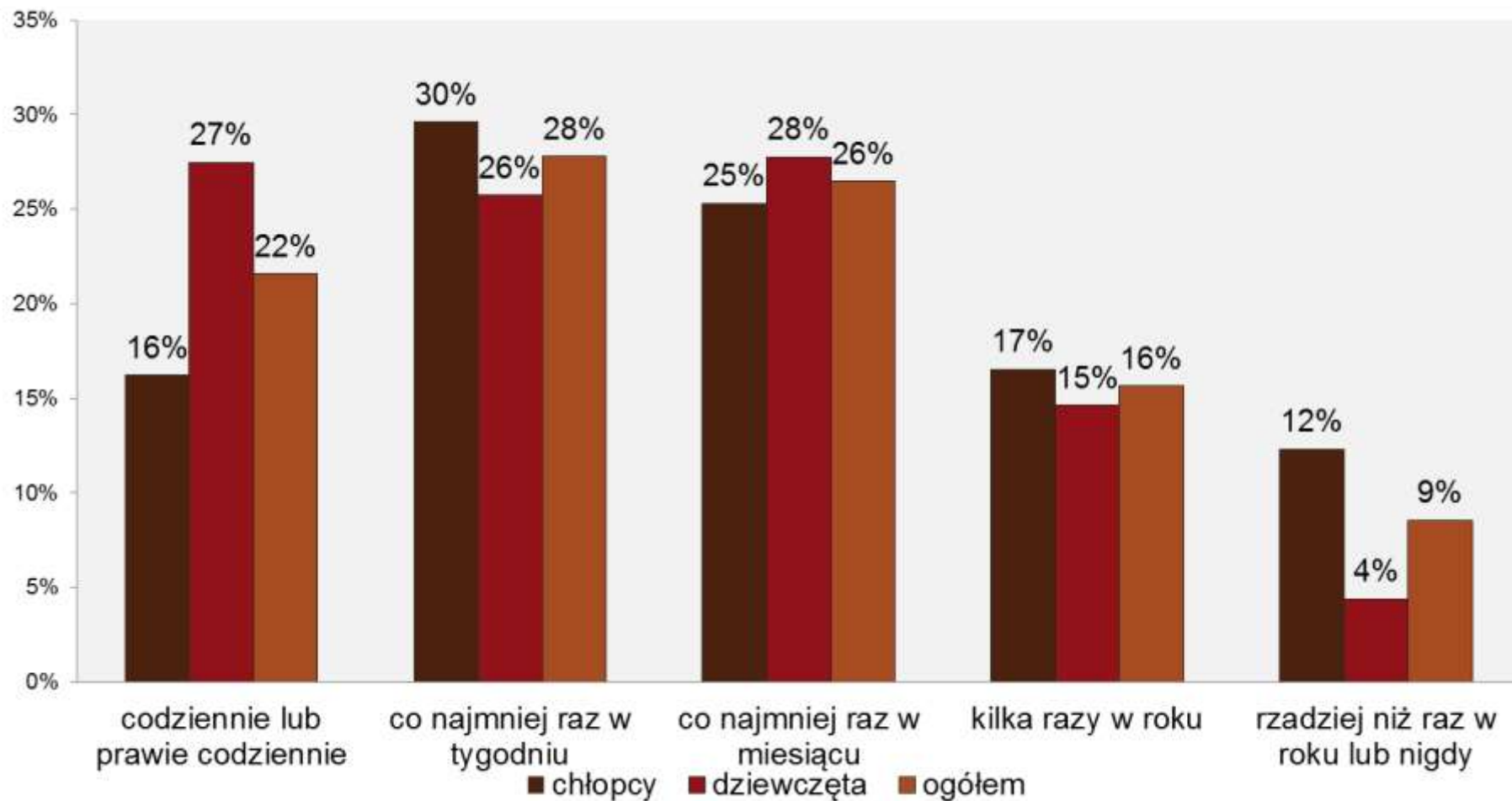
Czynniki określające postawy czytelnicze

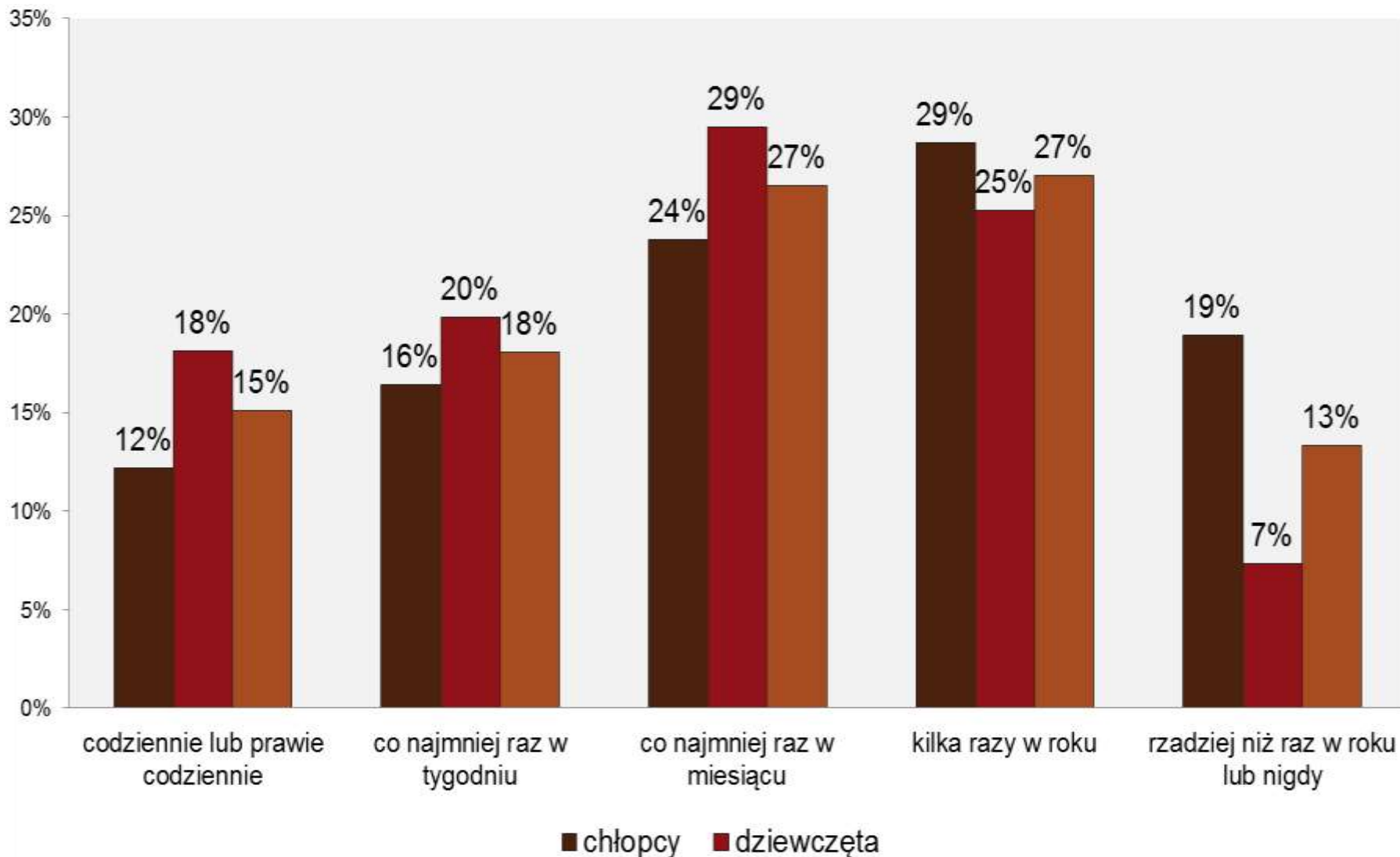
Nastoletni czytelnicy i nie-czytelnicy wyniki badań czytelnictwa młodzieży

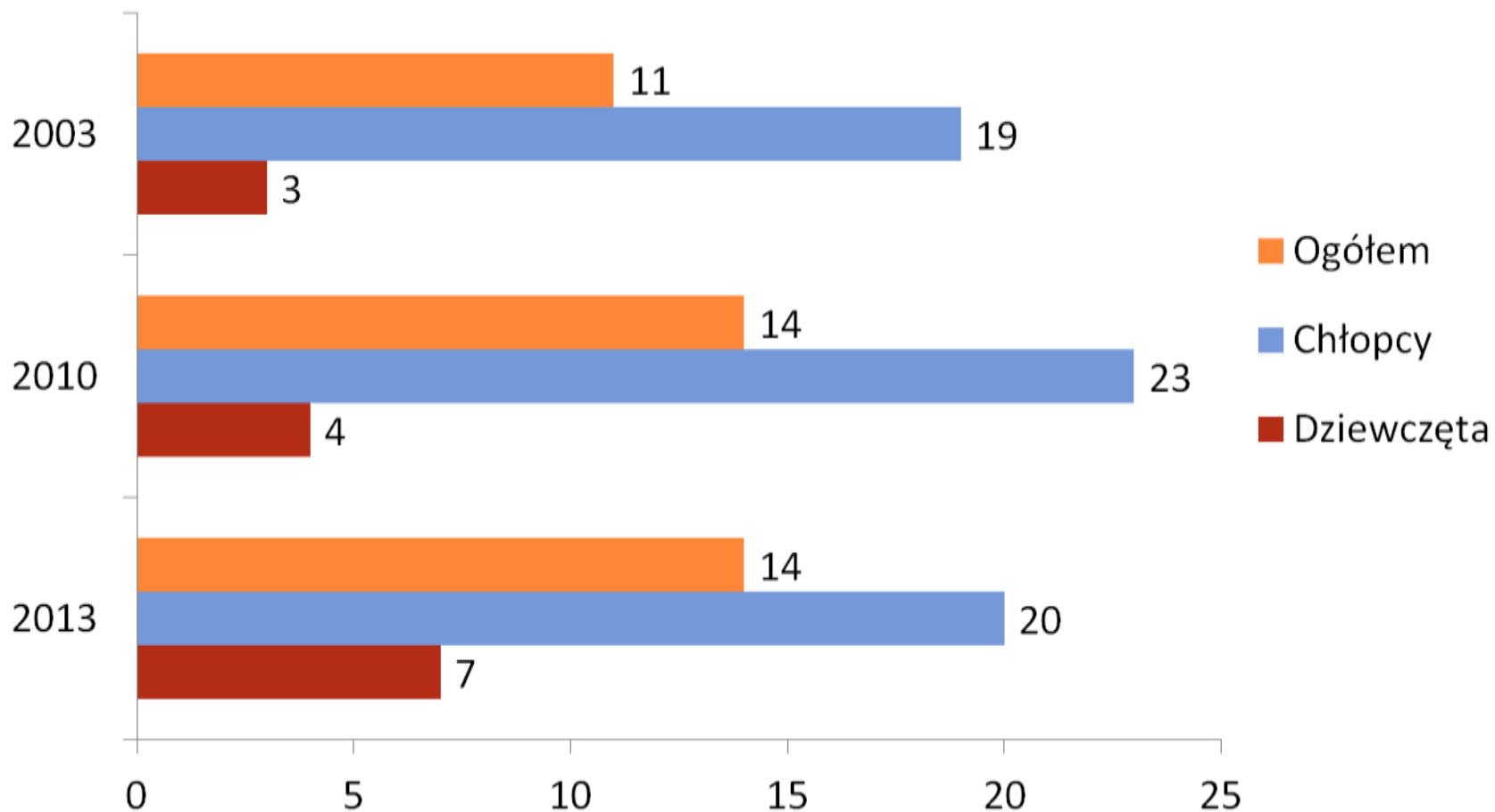
Płeć dwunastolatków a częstotliwość czytania książek w czasie wolnym, N=1695

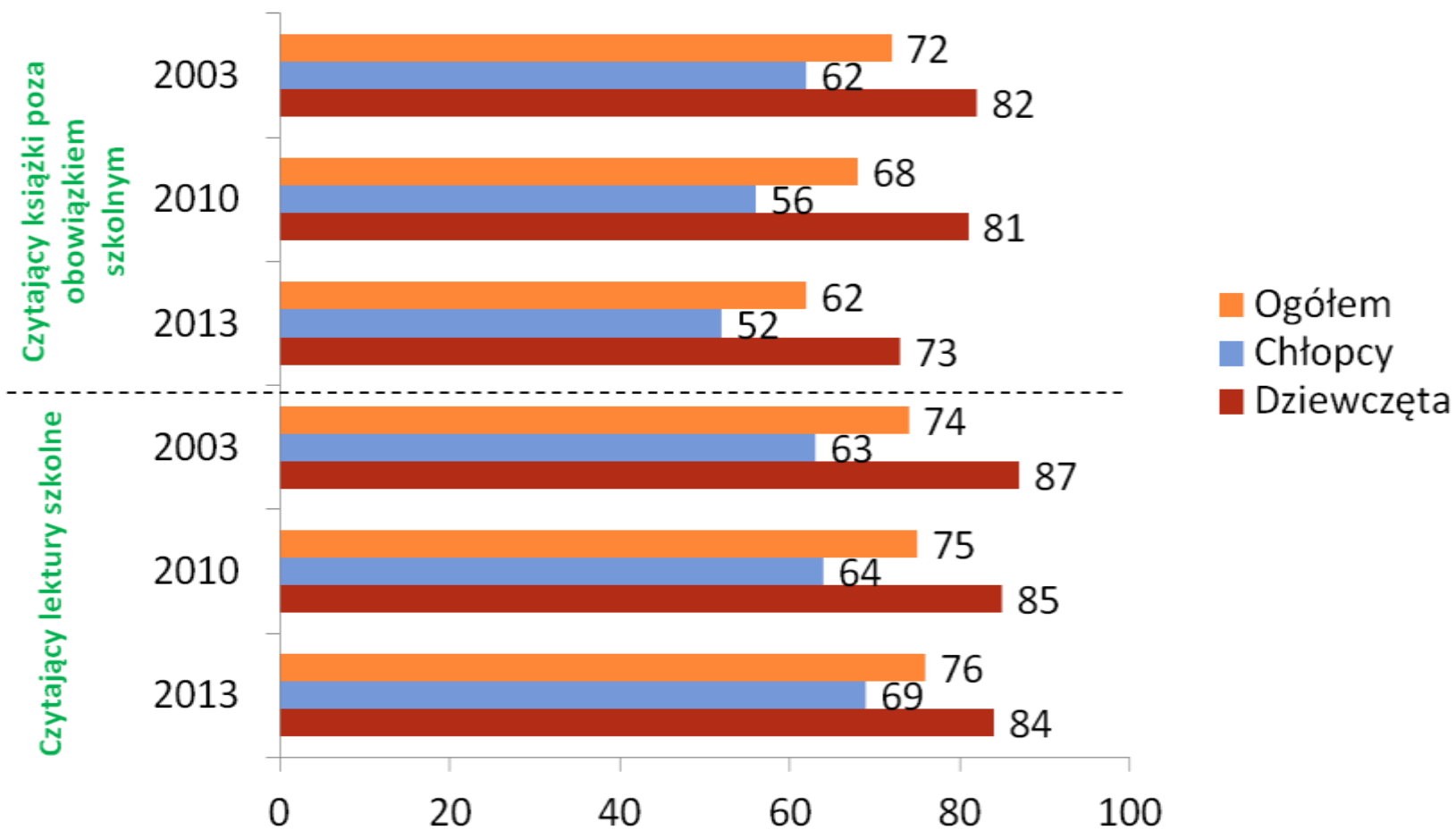
Płeć piętnastolatków a częstotliwość czytania książek w czasie, wolnym, N=1809

Odsetek uczniów, którzy nie przeczytali żadnej książki w ciągu roku z podziałem na płeć w latach: 2003 ($N = 1396$), 2010 ($N = 1465$) i 2013 ($N = 1816$)

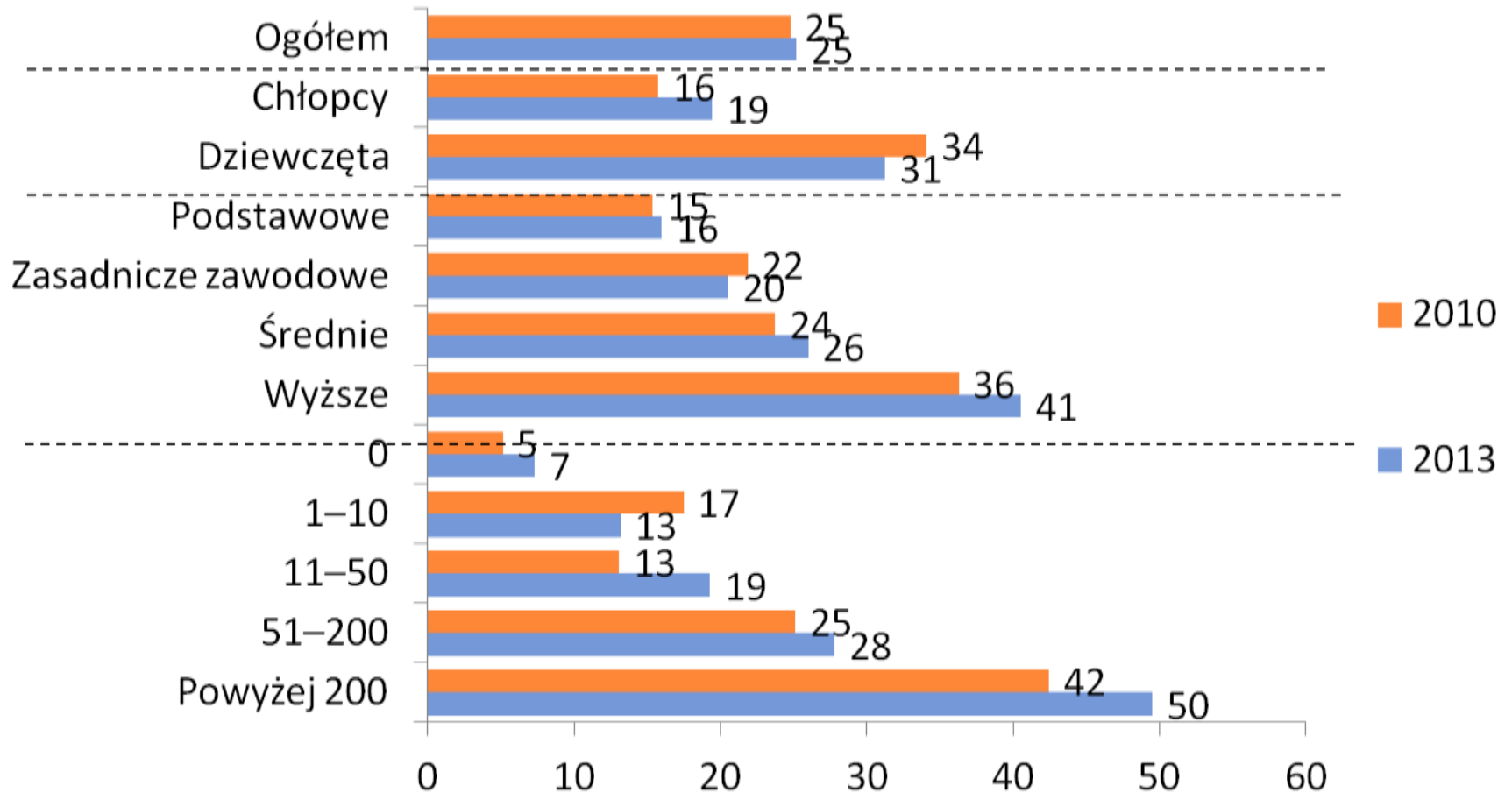

Odsetek uczniów czytających książki poza szkolnym obowiązkiem oraz czytających lektury szkolne w trzeciej klasie gimnazjum w latach: 2003 ($N = 1396$), 2010 ($N = 1465$) i 2013 ($N = 1816$).

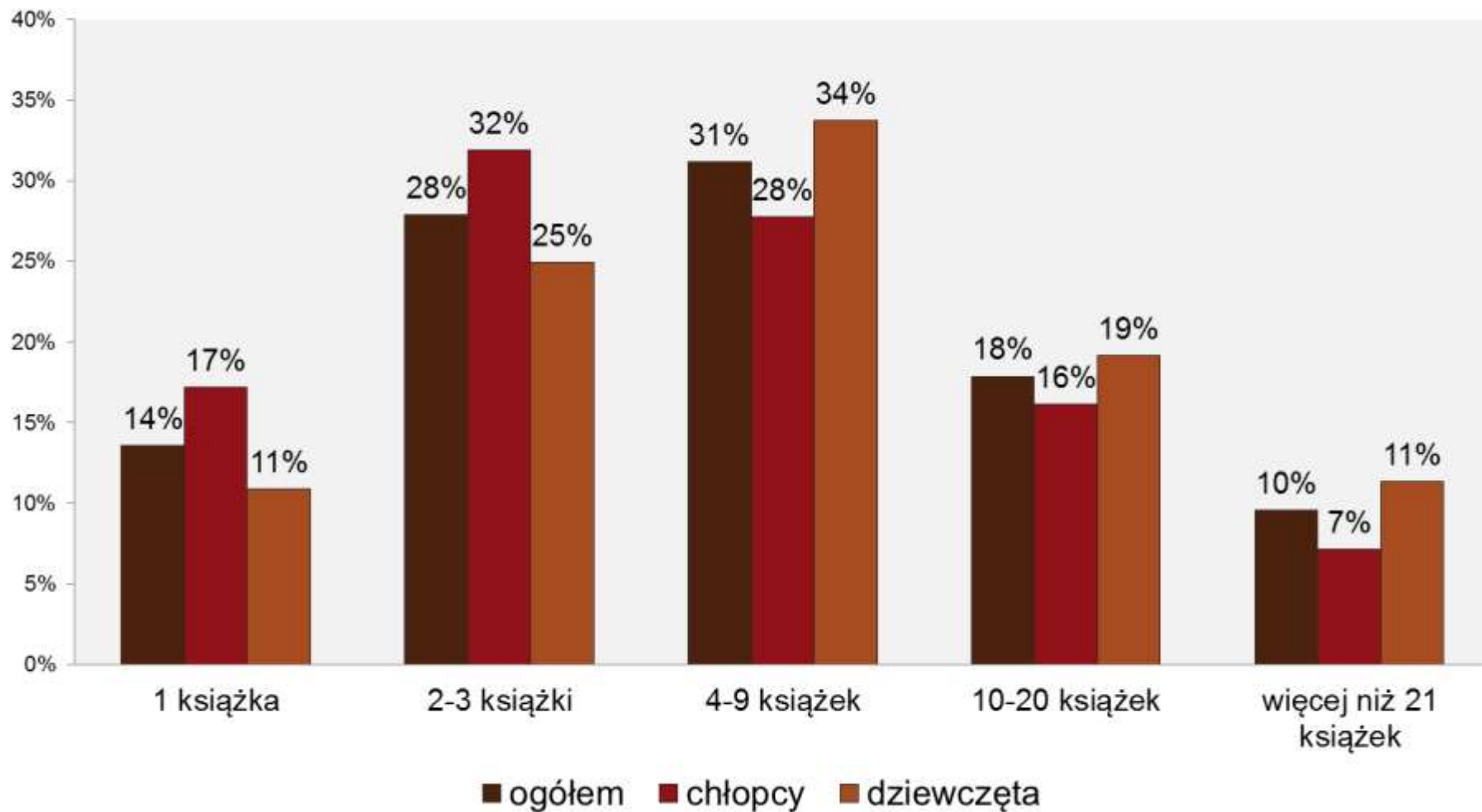

Czytelnicy systematycznie aktywni (czytający lektury szkolne i książki poza szkolnym obowiązkiem oraz deklarujący czytanie książek w czasie wolnym co najmniej raz w tygodniu ze względu na płeć, wykształcenie ojca i liczbę książek w księgozbiorach domowych w latach 2010 ($N = 1472$) i 2013 ($N = 1816$)).

i

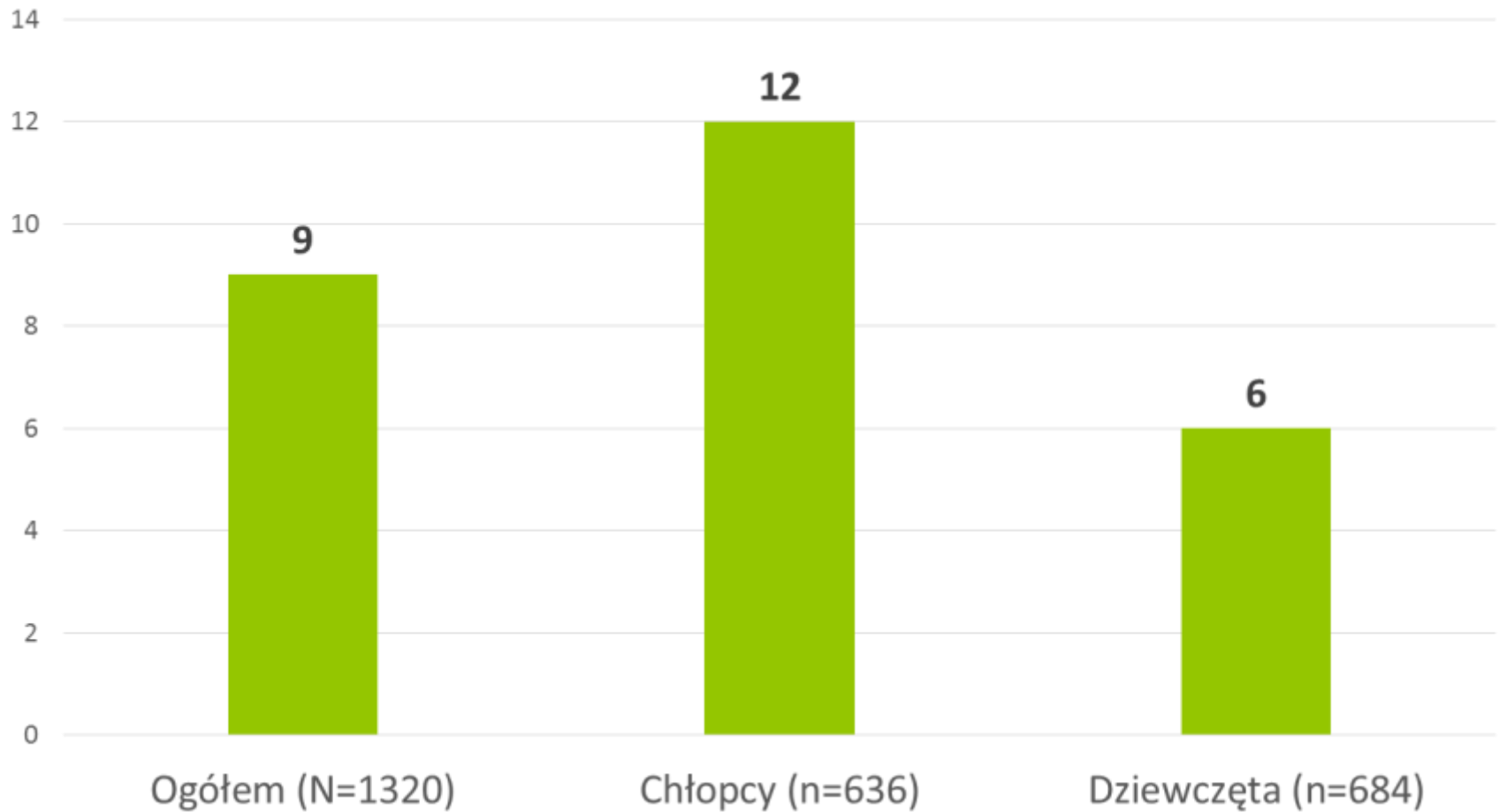

Płeć piętnastolatków a liczba książek czytanych w czasie wolnym, N=1078

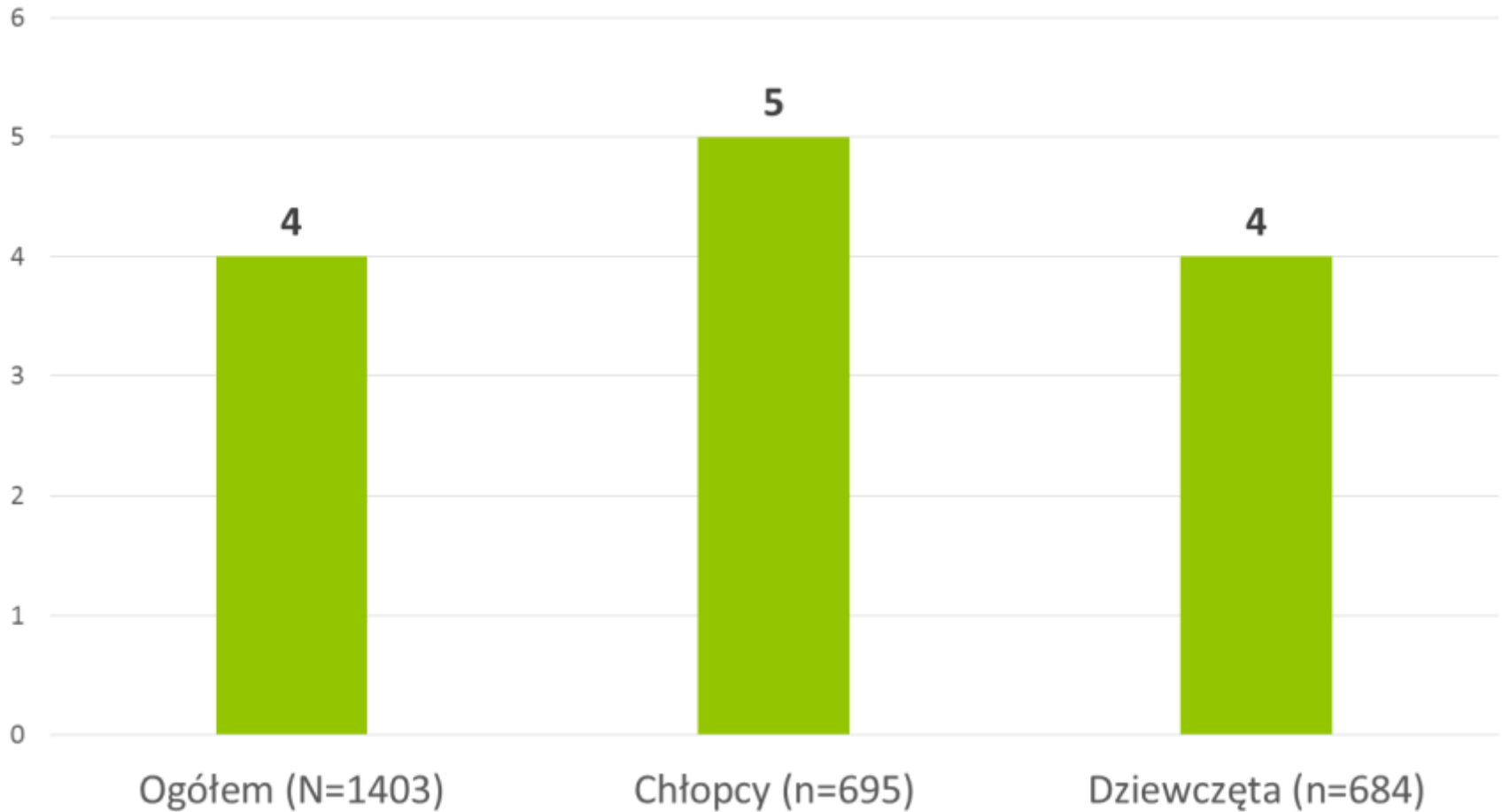

- Praktyki czytelnicze na ekranie: *Ja też na Facebooku prowadzę stronę o Zmierzchu* (P236C14-1)

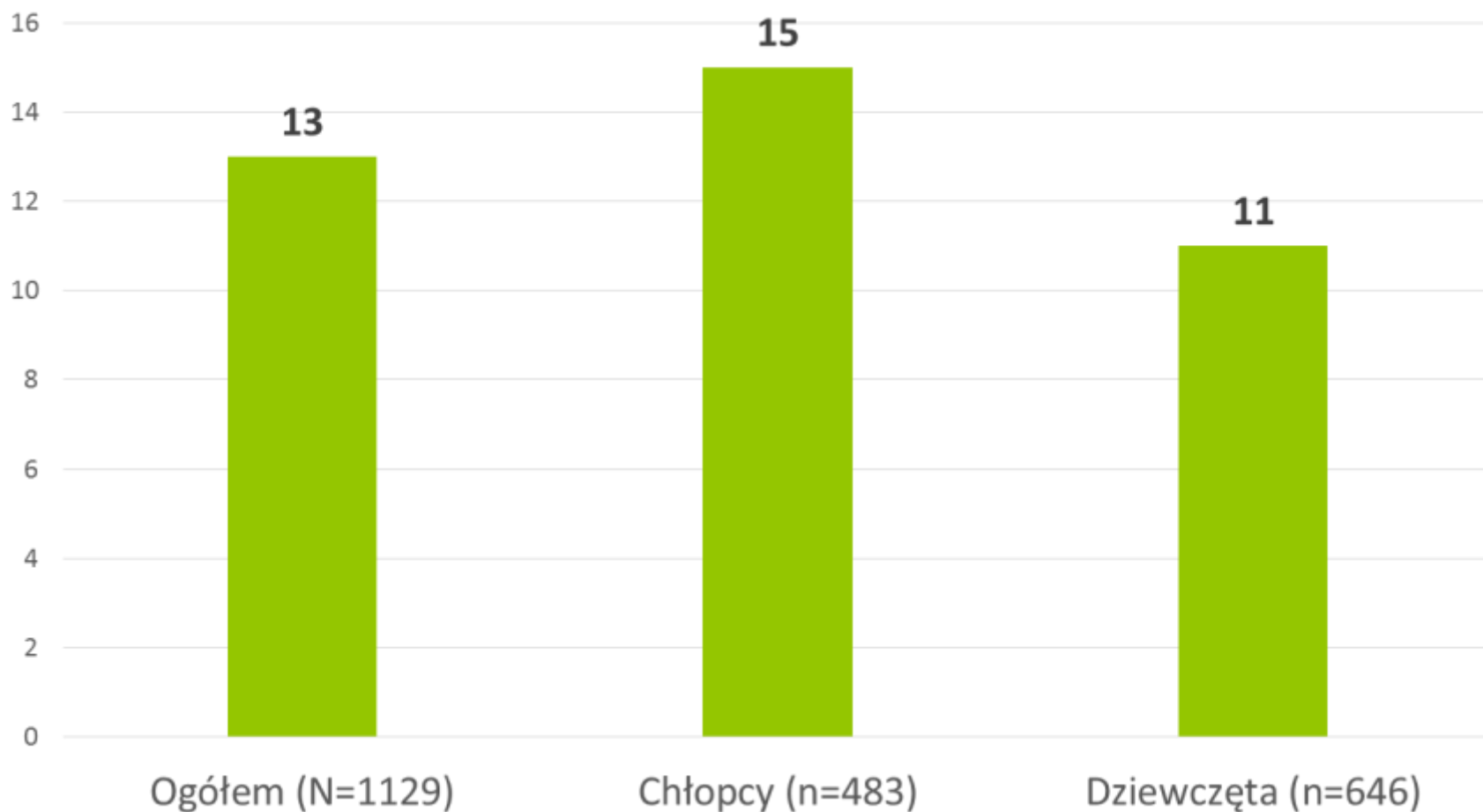
Dwunastoletni czytelnicy w czasie wolnym elektronicznych wydań książek (e-booków) (w %)

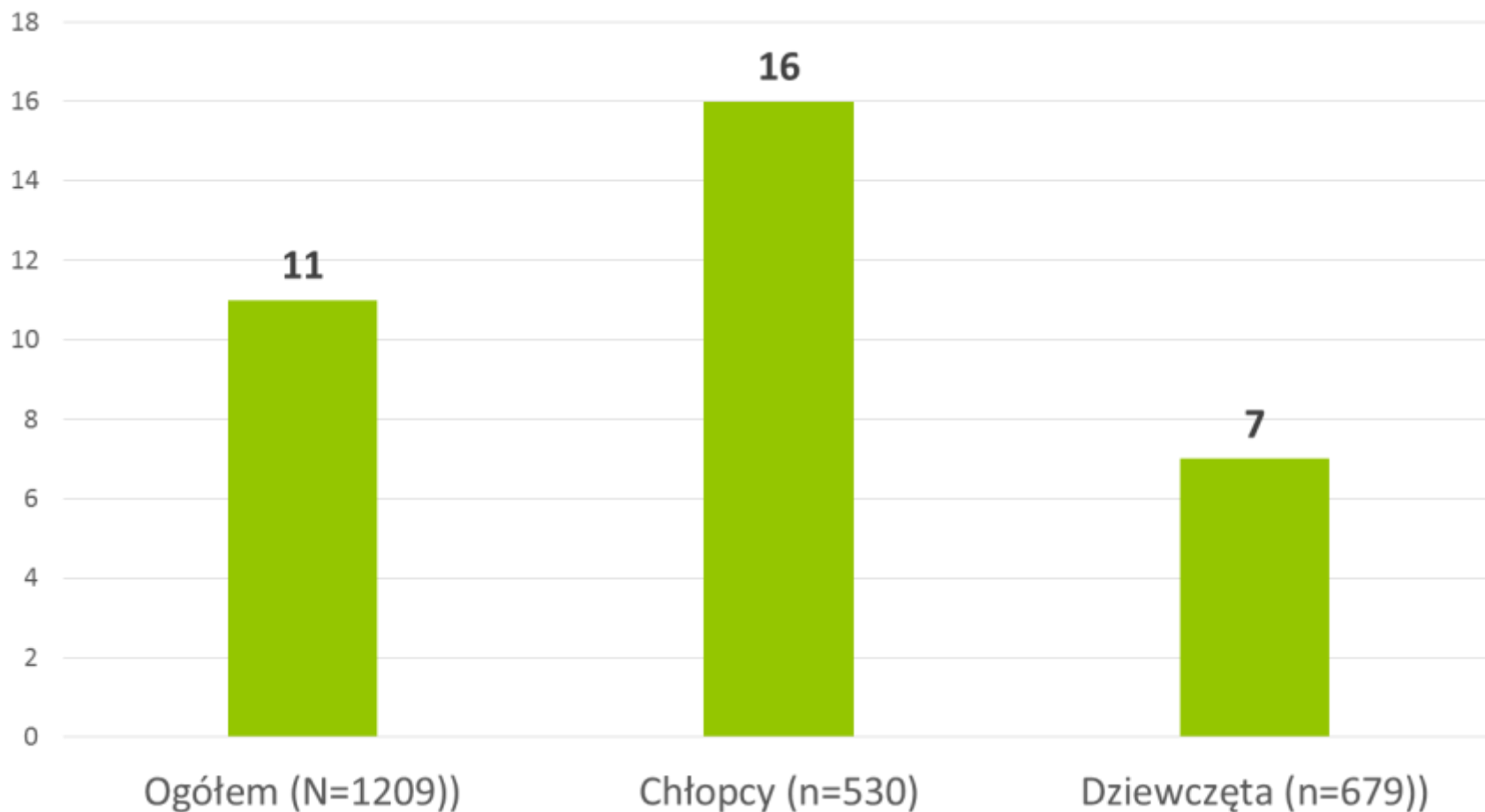
Dwunastoletni czytelnicy ostatniej lektury szkolnej na ekranie (komputera, laptopa, czytnik, komórki) (w%)

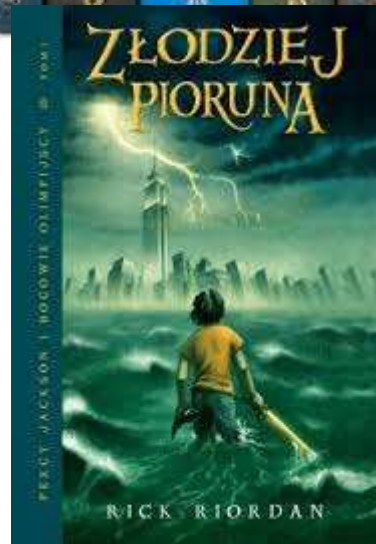
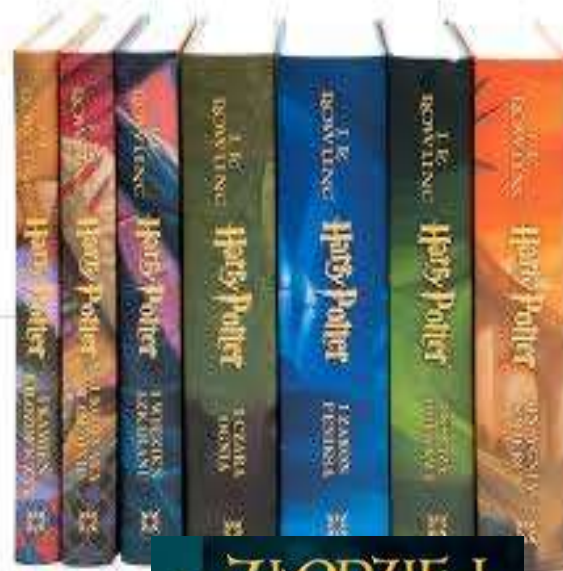
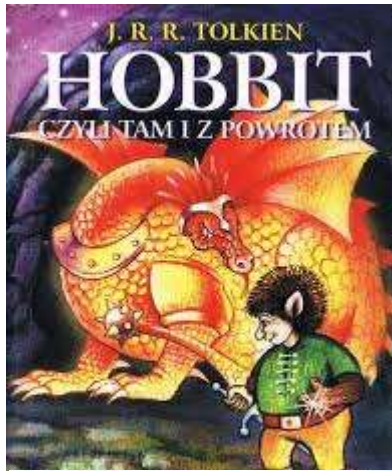
Piętnastoletni czytelnicy w czasie wolnym elektronicznych wydań książek (e-booków) (w%)

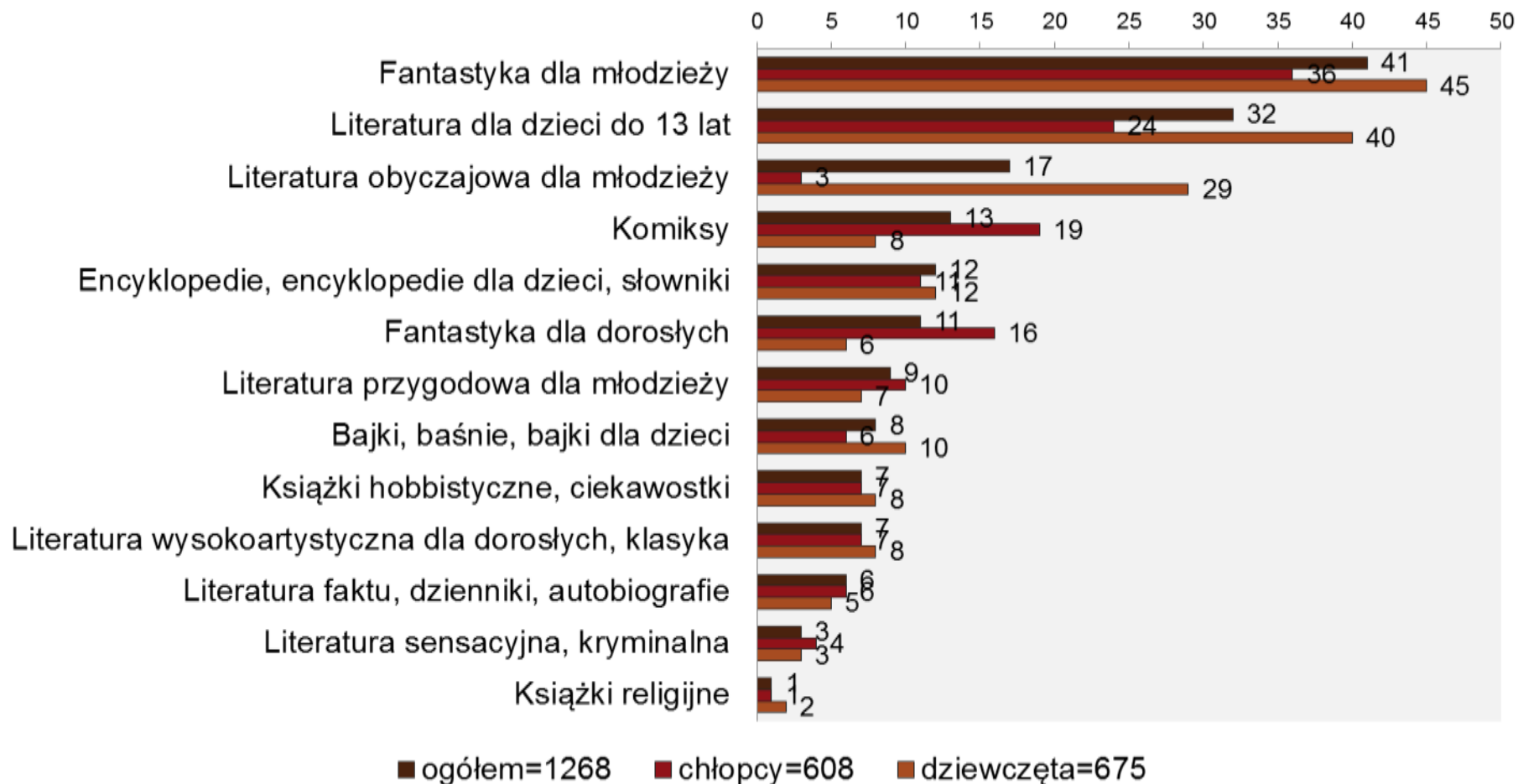
Piętnastoletni czytelnicy ostatniej lektury szkolnej na ekranie (komputera, tableta, czytnika, telefonu) (w %)

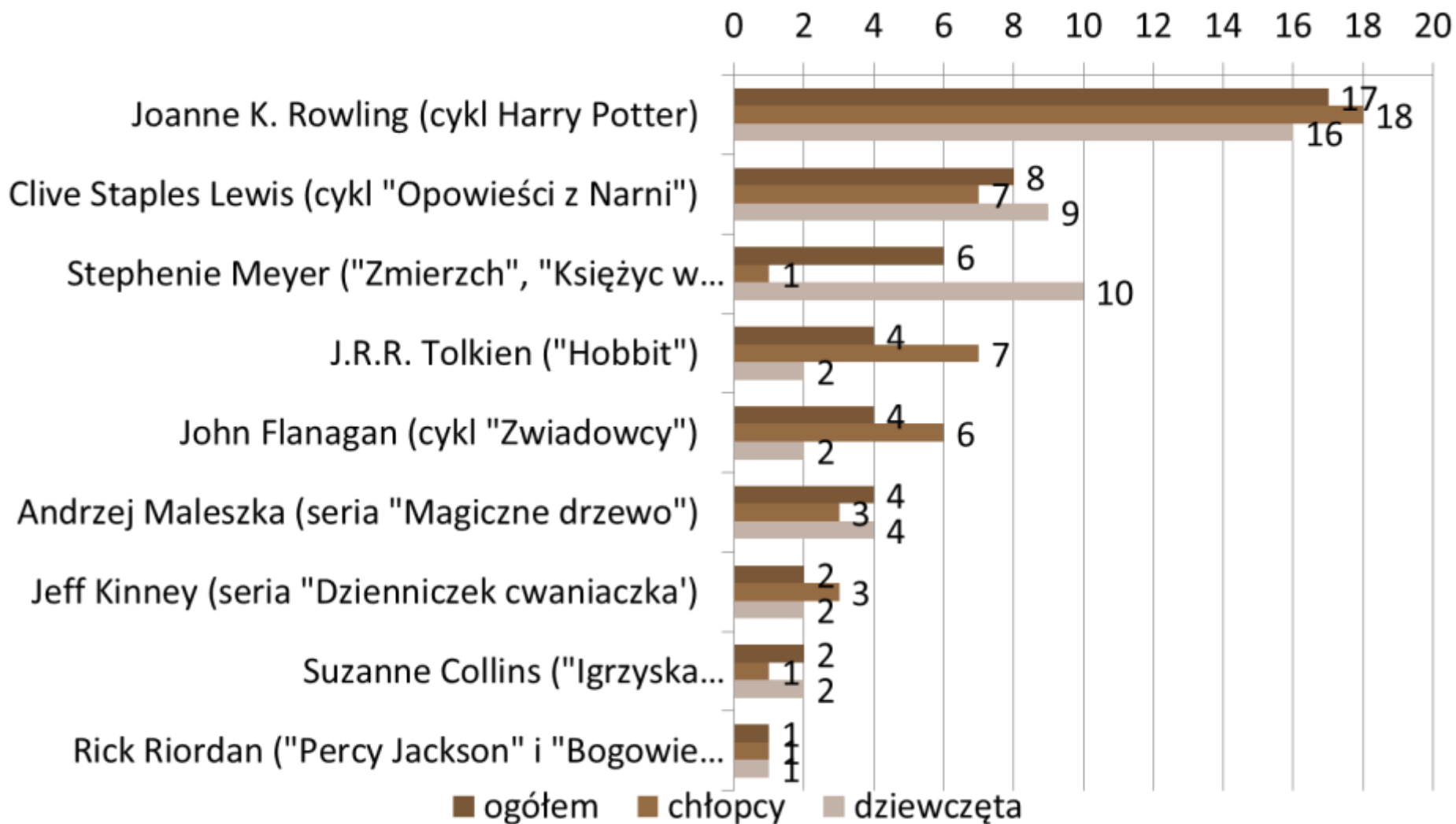
Spontaniczne wybory lekturowe dwunastolatków w 2013 roku

Typy książek czytanych w czasie wolnym przez dwunastolatków (w %)

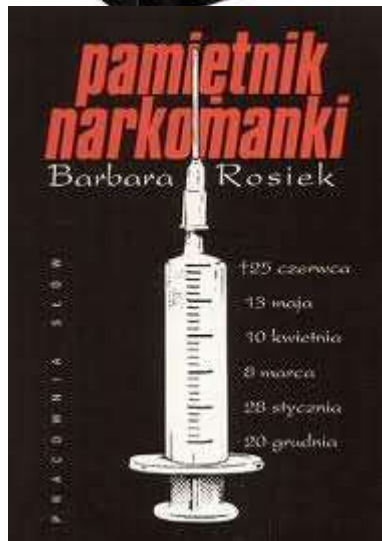

Autorzy najczęściej czytani przez dwunastolatków w 2013 roku (w %)

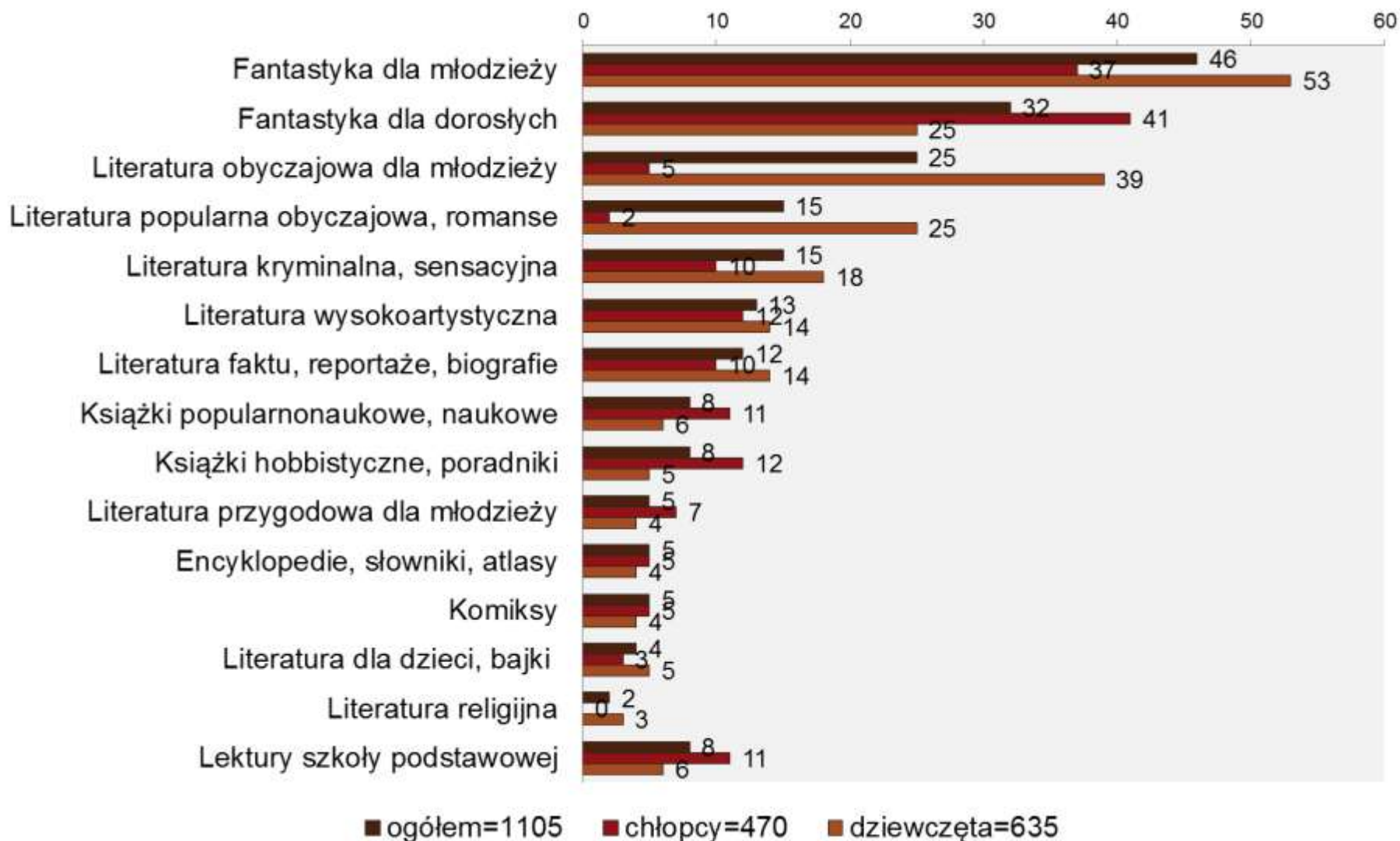

- A jak to się stało, że zainteresowałeś się fantasy?
- Od Hobbita. Zaczęło się wszystko, od 6 klasy jak Hobbita przeczytaliśmy i mi się bardzo spodobało. (G35-3B18)

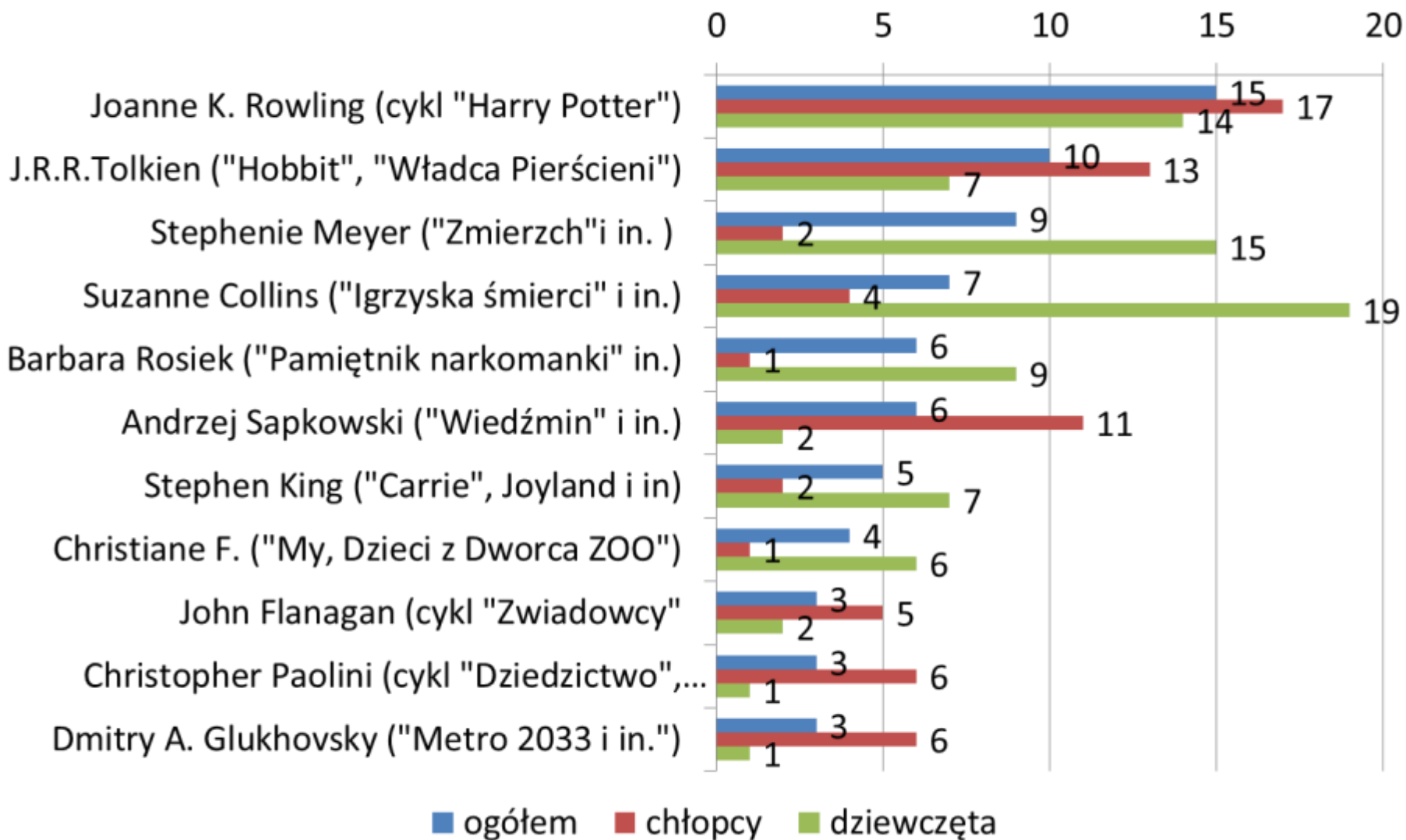
Spontaniczne wybory lekturowe piętnastolatków

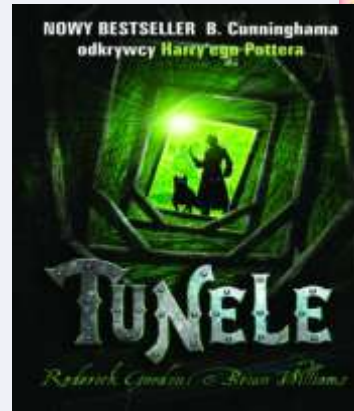
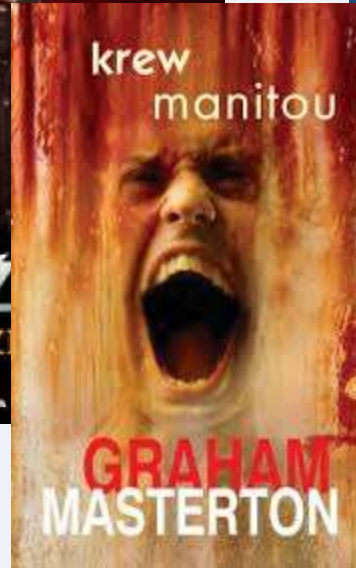
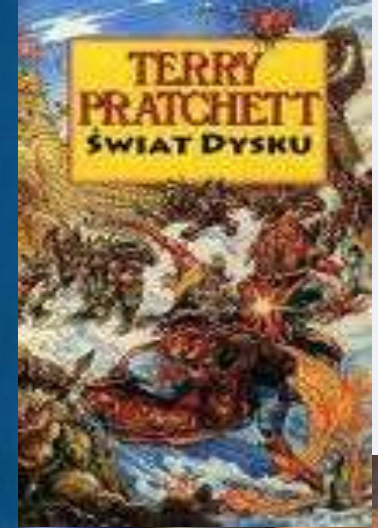
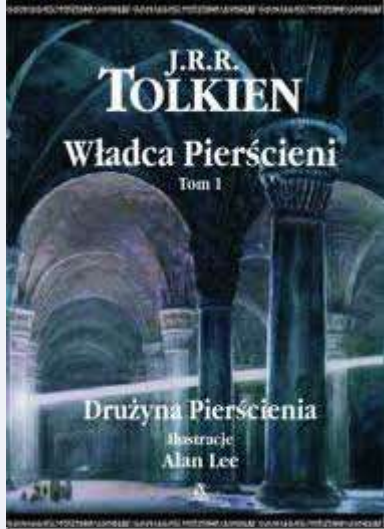
Typy książek czytanych w czasie wolnym przez piętnastolatków w 2013 roku (w %)

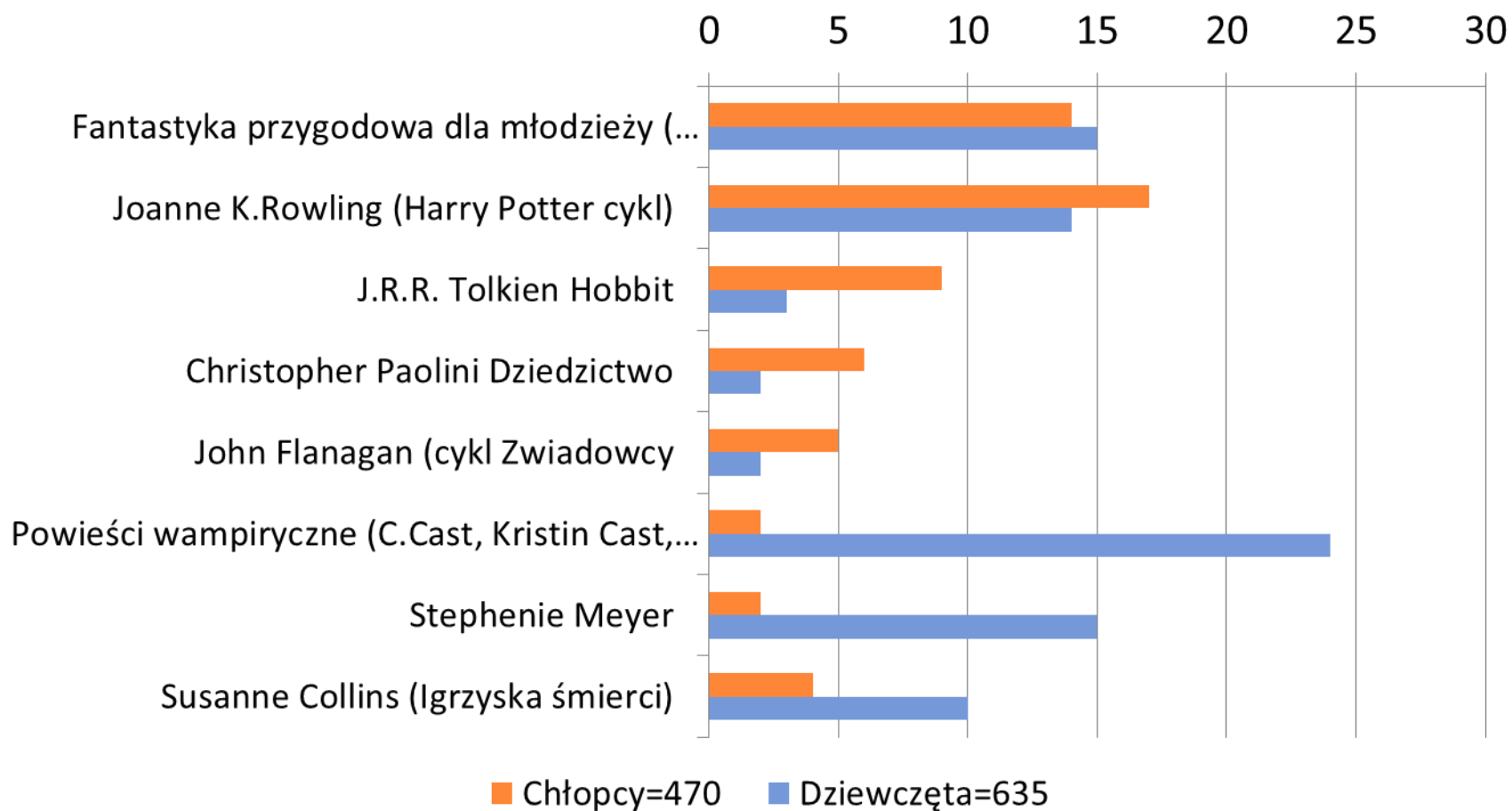
Najpoczytniejsi autorzy wśród gimnazjalistów w 2013 roku

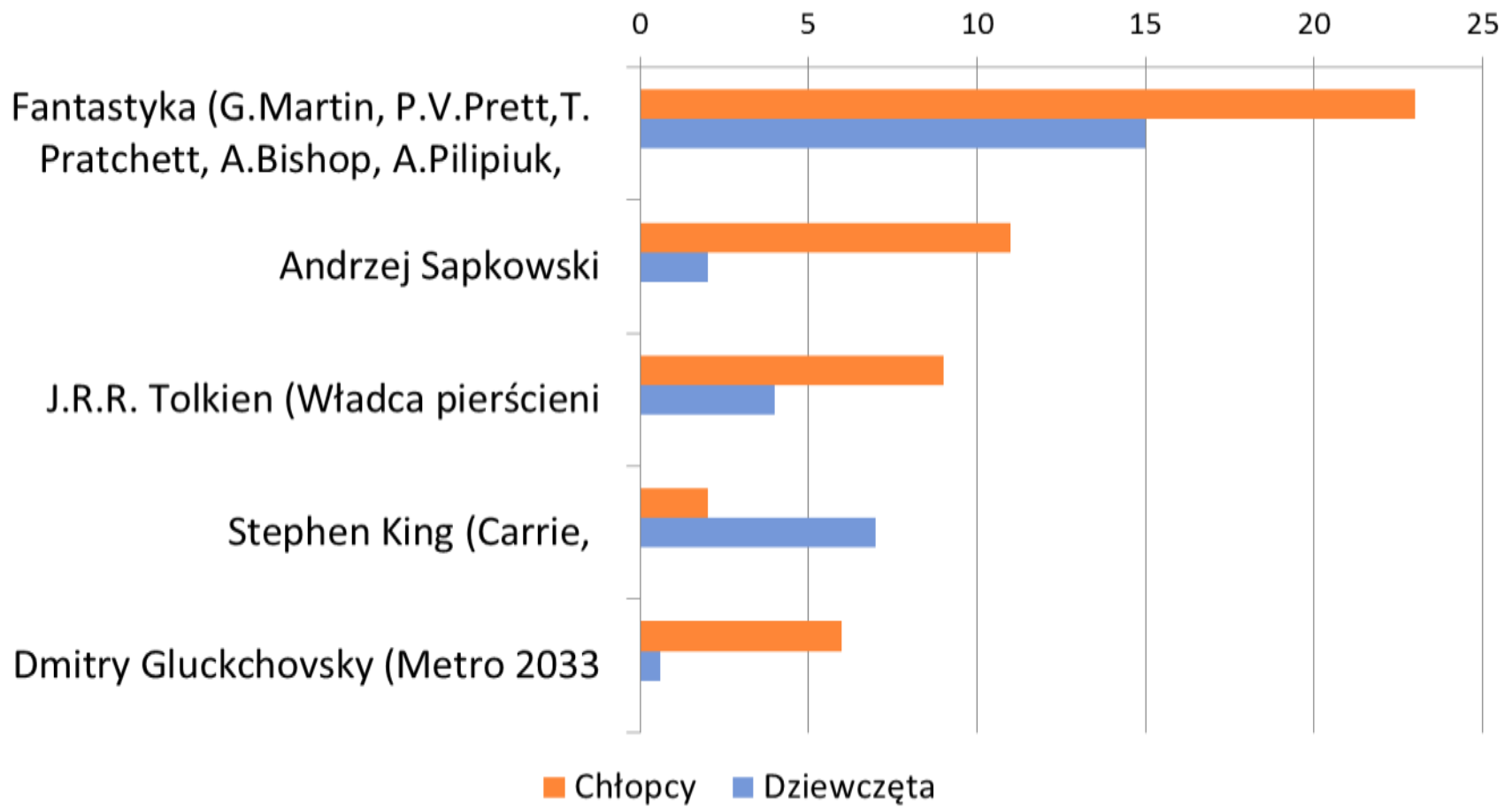
Wspólne spontaniczne lektury piętnastolatków

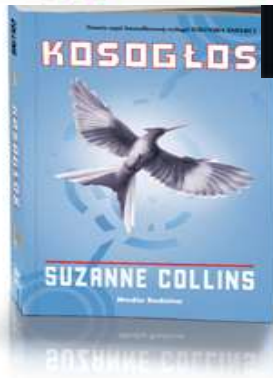
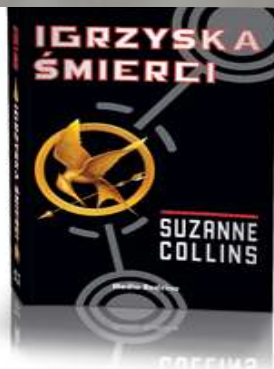
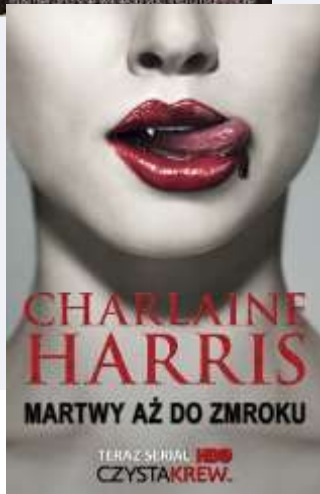
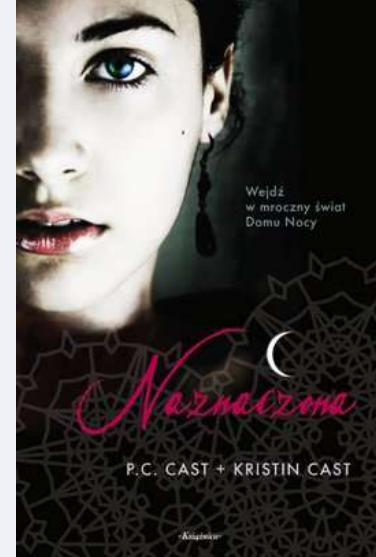
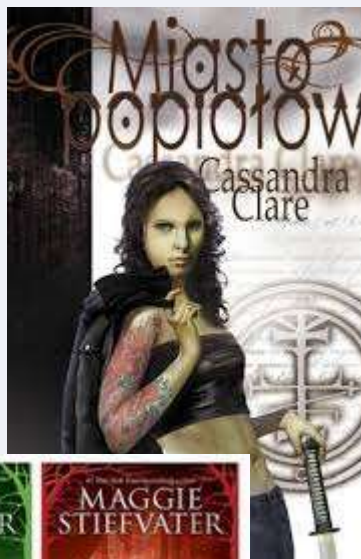
Literatura fantastyczna dla młodzieży w wyborach lekturowych dziewcząt i chłopców w 2013 r.

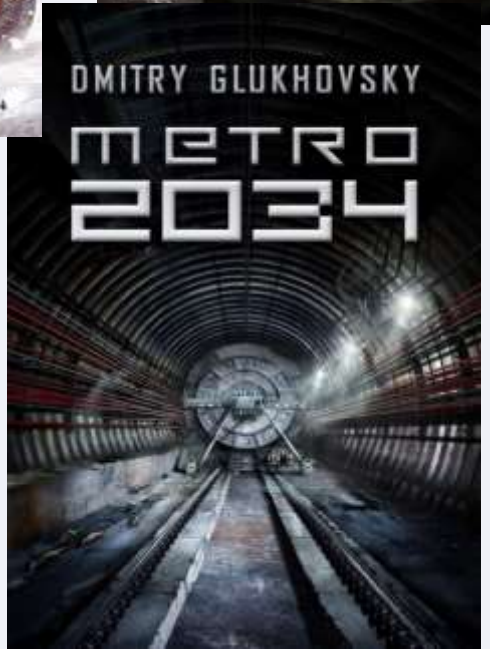
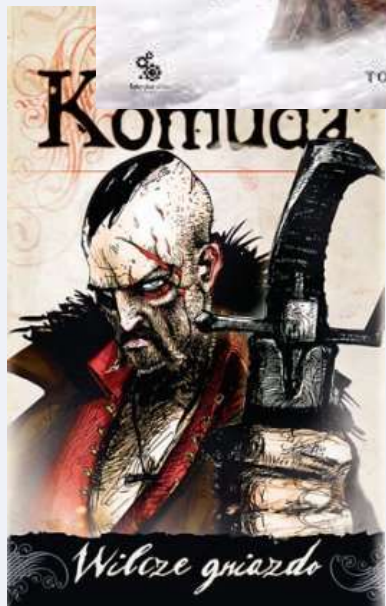
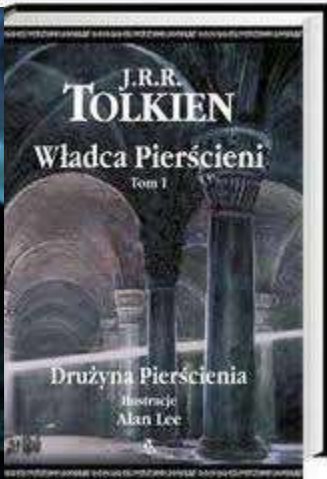
Literatura fantastyczna dla dorosłych w wyborach lekturowych dziewcząt i chłopców

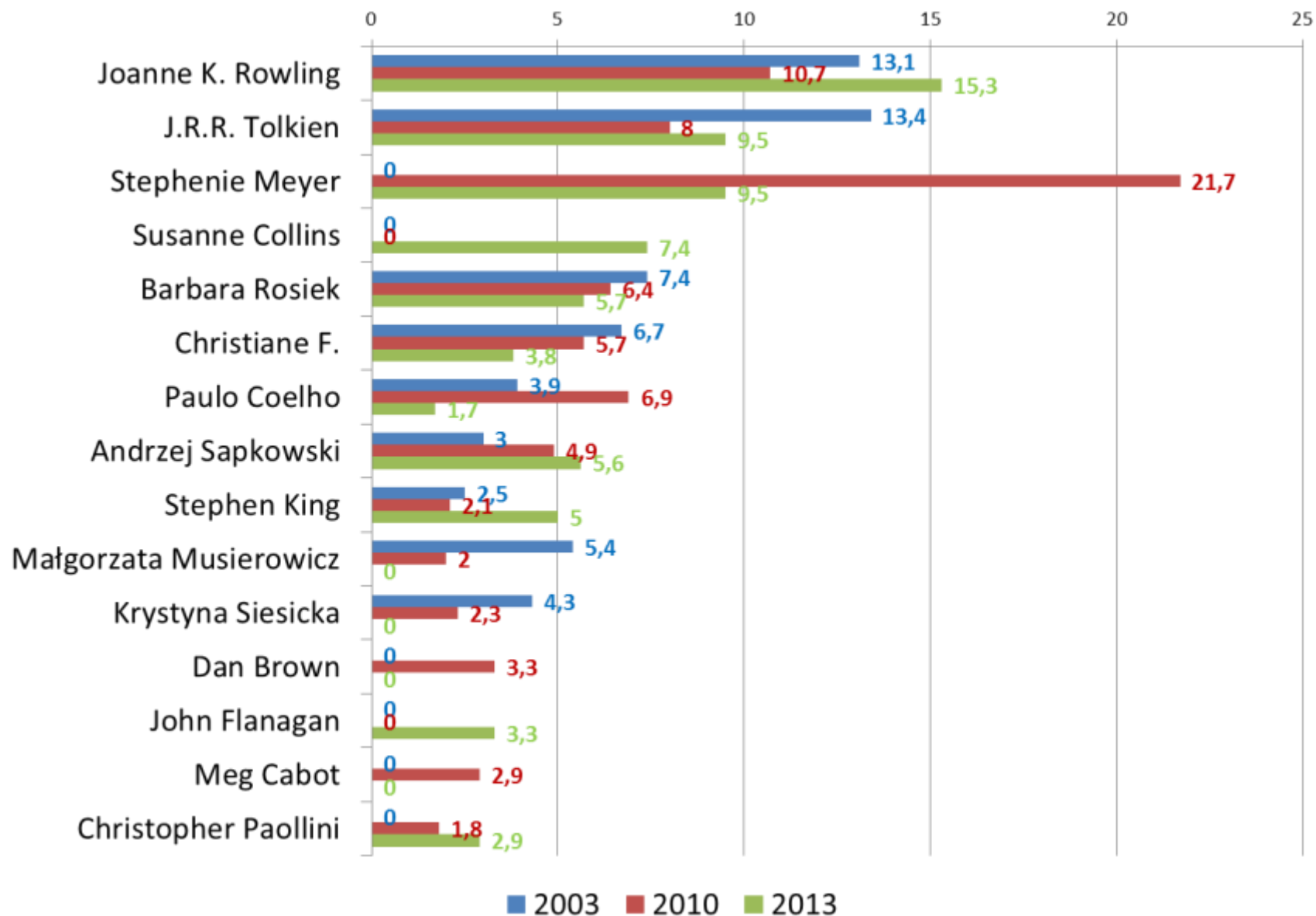
Literatura fantastyczna w dziewczęcych wyborach

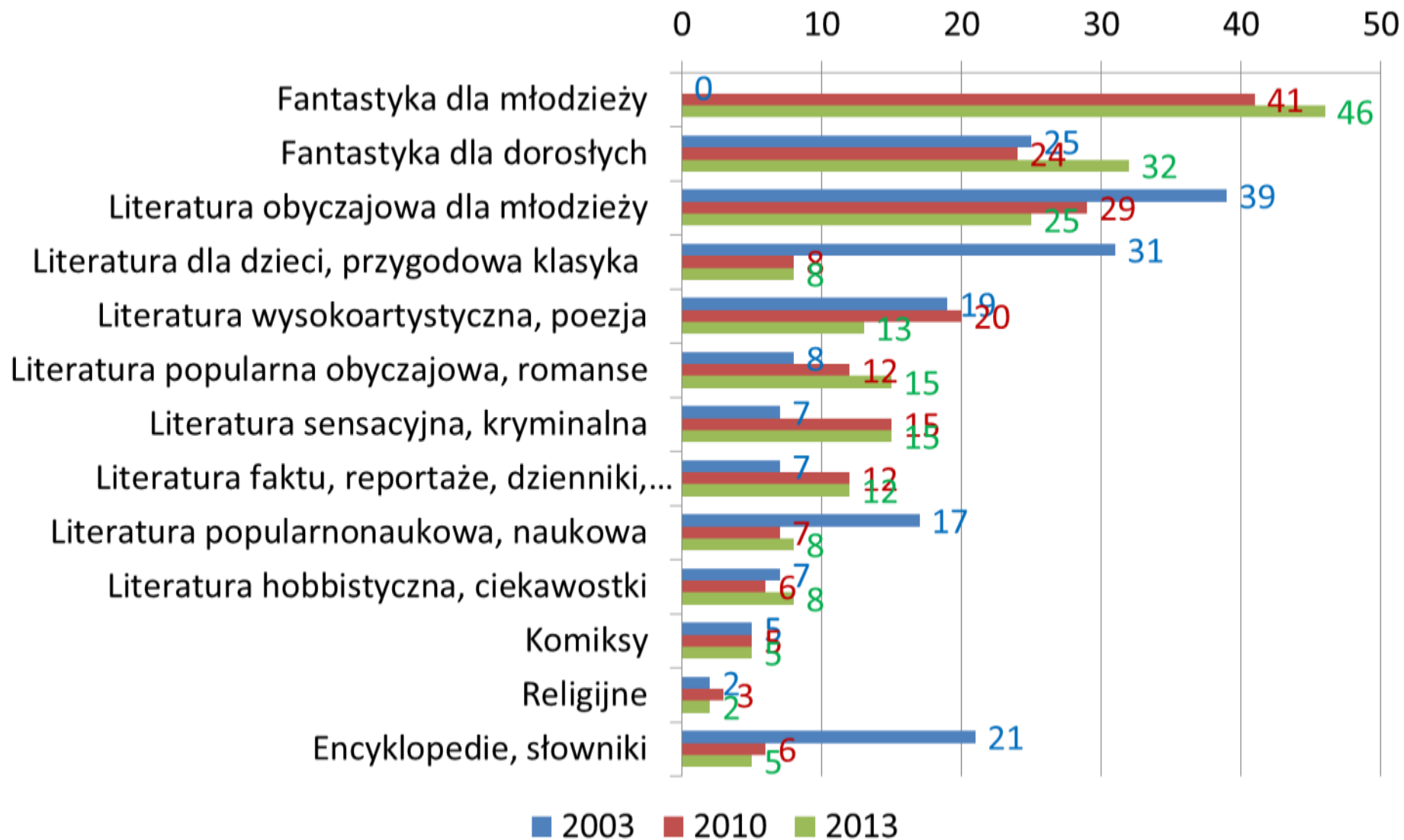
Fantastyka w chłopięcych wyborach lekturowe

Najpoczytniejsi autorzy w spontanicznych wyborach lekturowych gimnazjalistów w latach: 2003-2013 (%)

Typy książek najpoczytniejszych wśród gimnazjalistów w 2003, 2010, 2013 roku

Cała seria. ... ja przez całe moje dzieciństwo, można powiedzieć, wyglądałem jak Harry Potter. Jakoś stawiałem go sobie za, nie wiem, za wśród do naśladowania, coś takiego.-

: A co konkretnie w nim stawiałeś sobie za wzór?

-... odwaga, jakby przyjaźń, takie rzeczy. To była naprawdę bardzo pozytywna książka. (G38-3A02).

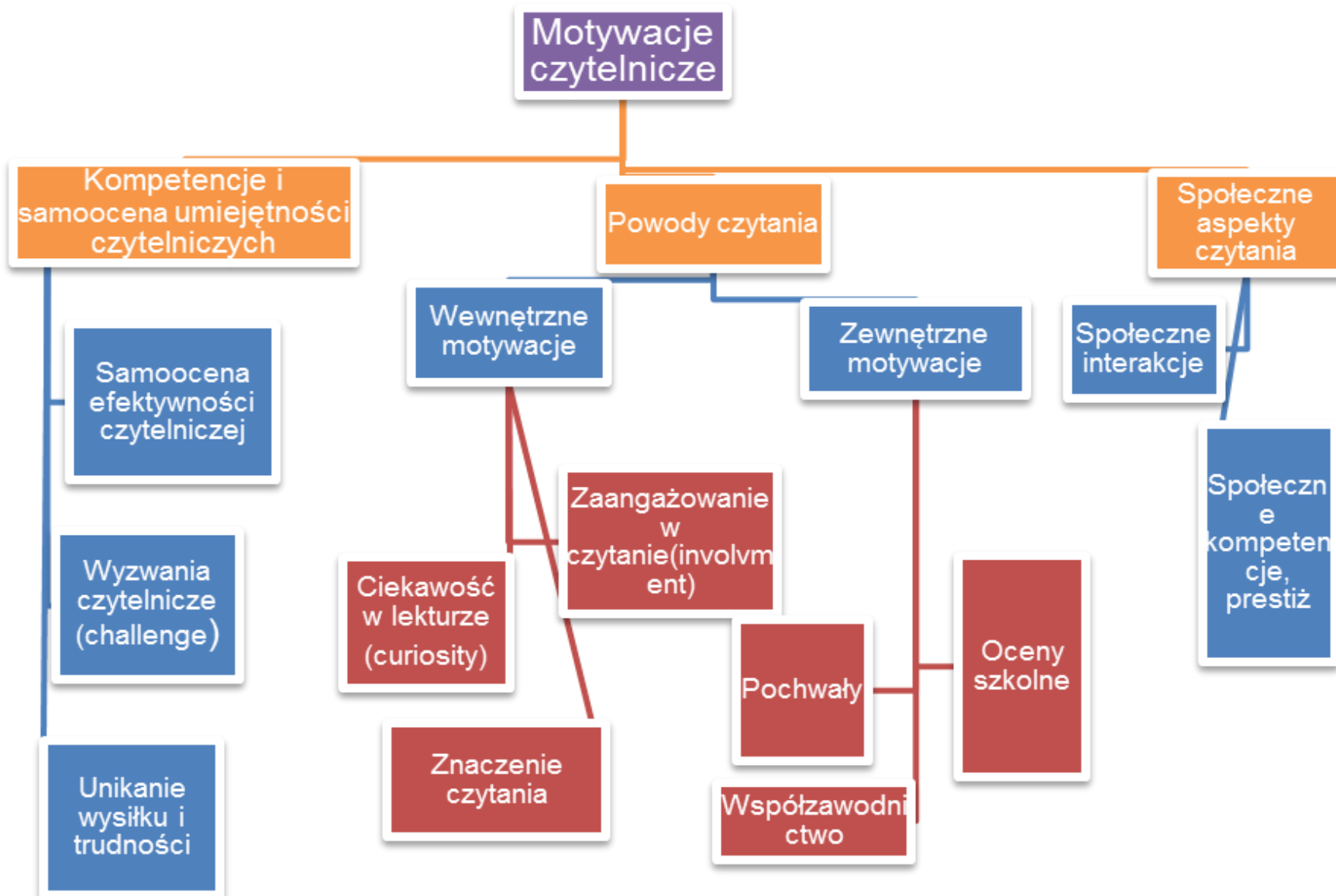
Uczniowskie postawy wobec lektur szkolnych

- Jeśli dziewczętom może się podobać beletrystyka obyczajowa opisująca relacje międzyludzkie i codzienne problemy młodzieży, to chłopców takie tematy mogą zniechęcić do lektury, a nawet przeszkodzić w czytaniu
 - to oni są niechętni literaturze obyczajowej dla młodzieży, szczególnie klasycznej, np. powieściom Lucy Maud Montgomery.
- Uczniowie najchętniej czytali by w szkole książki takie jak czytają w czasie wolnym - powieści fantastyczne dla młodzieży, a gimnazjaliści utwory fantastyczne dla dorosłych; poczytnych autorów, takich jak Joanne K. Rowling, J.R.R. Tolkien czy Andrzej Sapkowski.

Motywacje czytelnicze dzieci i młodzieży

Motywacje czytelnicze to osobiste cele, wartości i opinie dotyczące tematyki, procesu i efektów czytania (Guthrie, Wigfield 2000).

W badaniu został wykorzystany kwestionariusz motywacji czytelniczych i skala MRQ (Motivation Reading Questionnaire) skonstruowane przez Allana Wigfielda i Johna Guthrie (Wigfield, Guthrie, 1997) w celu badania różnych wymiarów motywacji czytelniczych i konstrukcji instrukcji dydaktycznych służących rozbudzaniu uczniowskich motywacji i aktywności czytelniczych

Źródło: P.J. Dunston, L. B. Gambell (2009), *Motivating Adolescents Learners to Read*, w: *Literacy Instruction for Adolescents. Research based Practice*. Red. Karen P. Wood, William E. Danton, The Guilford Press, New York, s. 269.

- Według Wigfielda i Guthrie (1997) motywacji wewnętrznej towarzyszy ciekawość (rozumiana jako chęć poznania i zrozumienia świata), zaangażowanie (to jest przyjemność czerpana z zatopienia się w tekście), chęć pokonywania trudnych zadań, nawet przedzierania się przez skomplikowany tekst.
- Osoby o takiej motywacji czytelniczej czytają też chętniej z wielu powodów, używają czytanie do różnych osobistych celów, częściej rozmawiają o czytanych tekstach, wspólnie z innymi analizują ich znaczenia.
- Uczniowie posiadający taką motywację do czytania potrafią przezwyciężyć trudności w postępach w nauce wynikające z pochodzenia z rodzin o niższym statusie społecznym, rekompensują braki kapitału kulturowego środowiska, z którego się wywodzą.

Wnioski – motywacje czytelnicze polskich nastolatków

❖ Dziewczęce motywacje czytelnicze wyróżniają się silną motywacją wewnętrzną, szczególnie umiejętnością zaangażowania się w lekturę - chęcią czytania ciekawych tekstów, nawet jeśli muszą pokonywać trudności. Ta cecha motywacji czytelniczych dziewcząt nie słabnie z wiekiem.

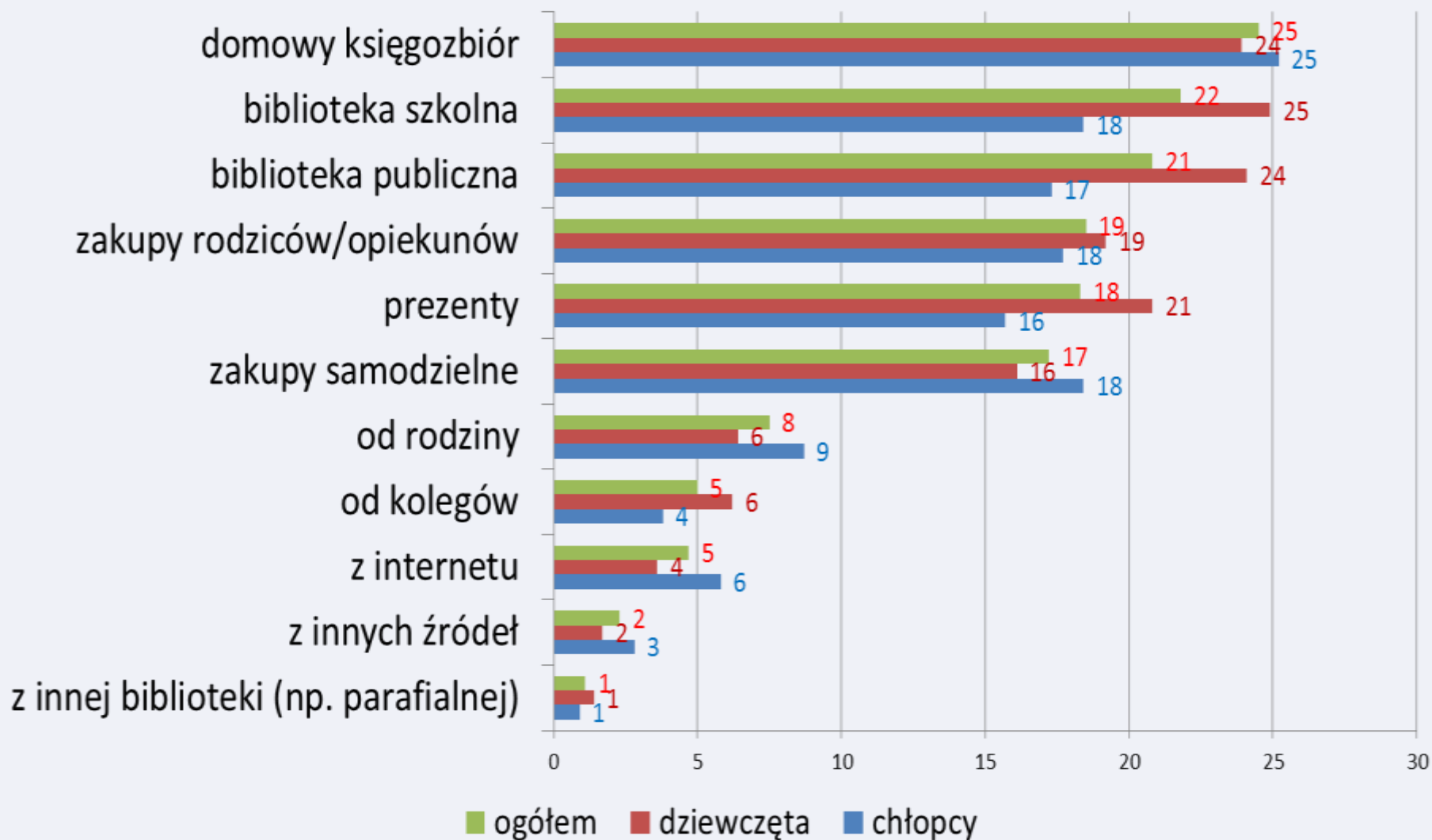
• Co druga dziewczynka lubi rozmawiać z innymi o książkach, jednak starsze uczennice w większym stopniu angażują się w relacje rówieśnicze towarzyszące praktykom czytelniczym, dzieje się to jednak kosztem komunikacji o książkach w rodzinie.

❖ Chłopcy niezależnie od wieku mniej chętnie niż dziewczęta uczestniczą w związanych z czytaniem książkami interakcjach z rówieśnikami i rodziną. Ta cecha motywacji nasila się u nich z wiekiem.

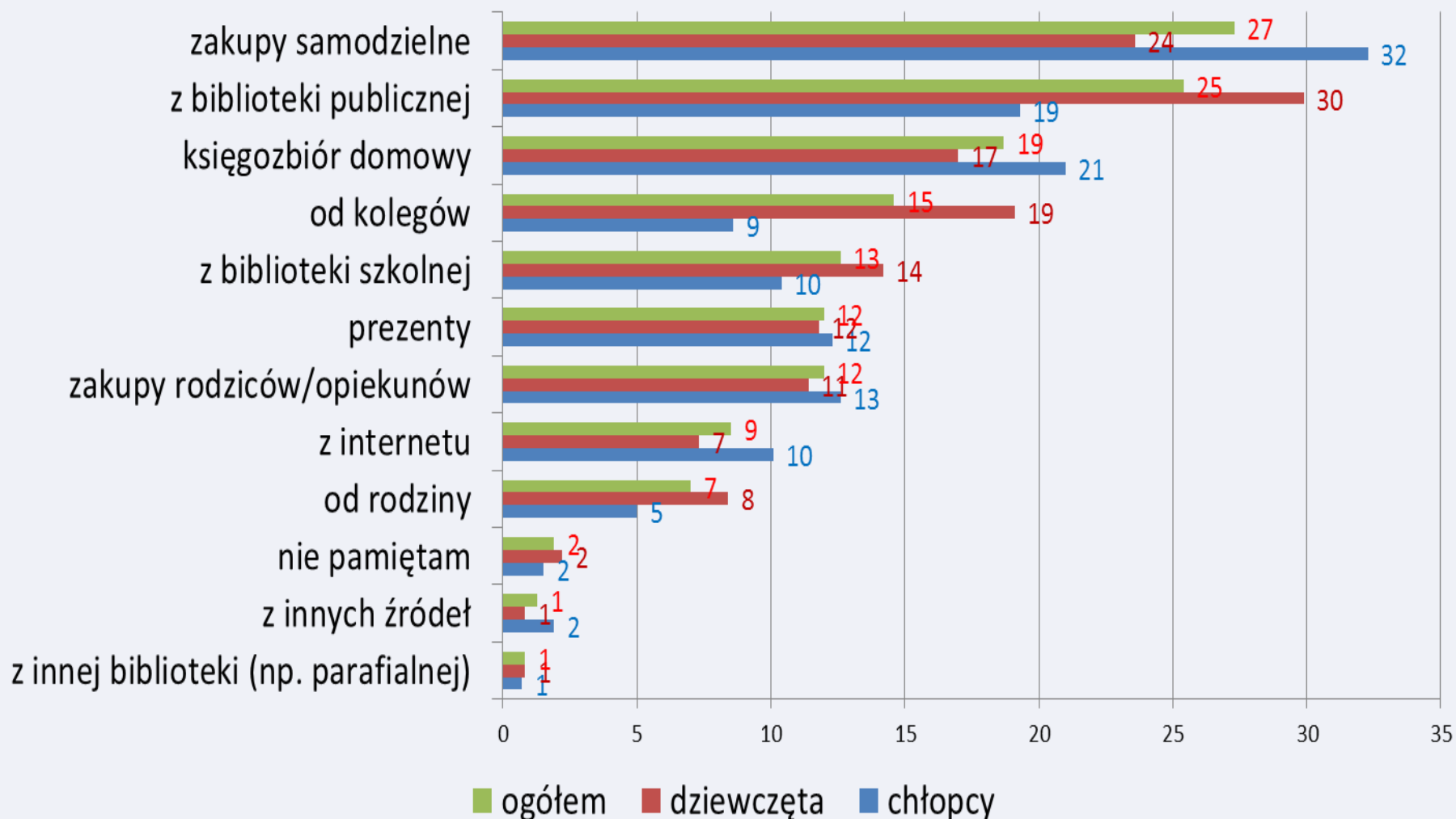
Wnioski

- Analiza różnic intensywności odczuwania motywacji czytelniczych przez uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum pokazała większe zróżnicowanie między starszymi dziewczętami i chłopcami. Wynika to z większego spadku motywacji czytelniczych u starszych chłopców niż u dziewcząt. Starsi chłopcy łatwiej ulegają trudnościom napotykanym w czytaniu, obniżają się również ich motywacje wewnętrzne.
- Maleje z wiekiem znaczenie motywacji zewnętrznych. Gimnazjalistki i gimnazjaliści tracą na pilności w czytaniu lektur szkolnych. Słabnie u nich potrzeba bycia lepszą lub lepszym od rówieśników w czytaniu.

Źródła książek czytanych w czasie wolnym przez dwunastolatków (w %), N=1320

Źródła książek czytanych w czasie wolnym przez gimnazjalistów (w %), N=1129

Najważniejsze sposoby pozyskiwania książek czytanych w czasie wolnym

■ **Biblioteki szkolne:**

- źródło lektur szkolnych dla 60% dwunastolatków i 58% piętnastolatków czytających lektury szkolne;
- starsi uczniowie rzadziej niż młodsi znajdują w nich pożądane książki: nieliczni z wielkich miast, najczęściej ci mieszkający na wsi.

■ **Biblioteki publiczne:**

- najważniejsze źródło książek czytanych w czasie wolnym dla uczniów, a przede wszystkim uczennic, z gimnazjów wiejskich i z małych miast.

Najważniejsze sposoby pozyskiwania książek czytanych w czasie wolnym

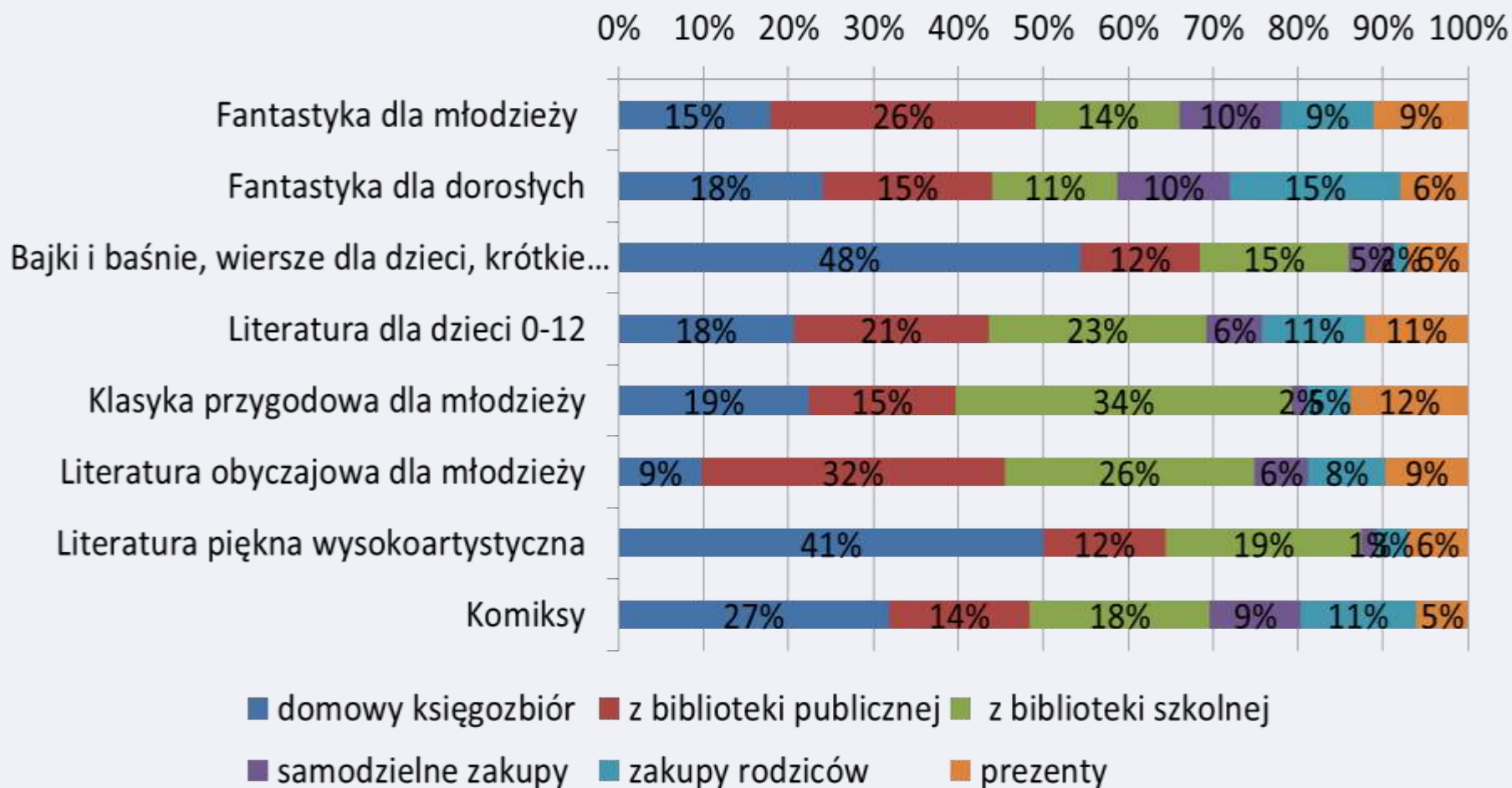
■ **Własny zakup:**

- uczniowie mieszkający na wsi najrzadziej sami kupują książki i najrzadziej robią to ich rodzice;
- dla gimnazjalistów wielkomiejskich to najważniejszy sposób pozyskiwania książek.

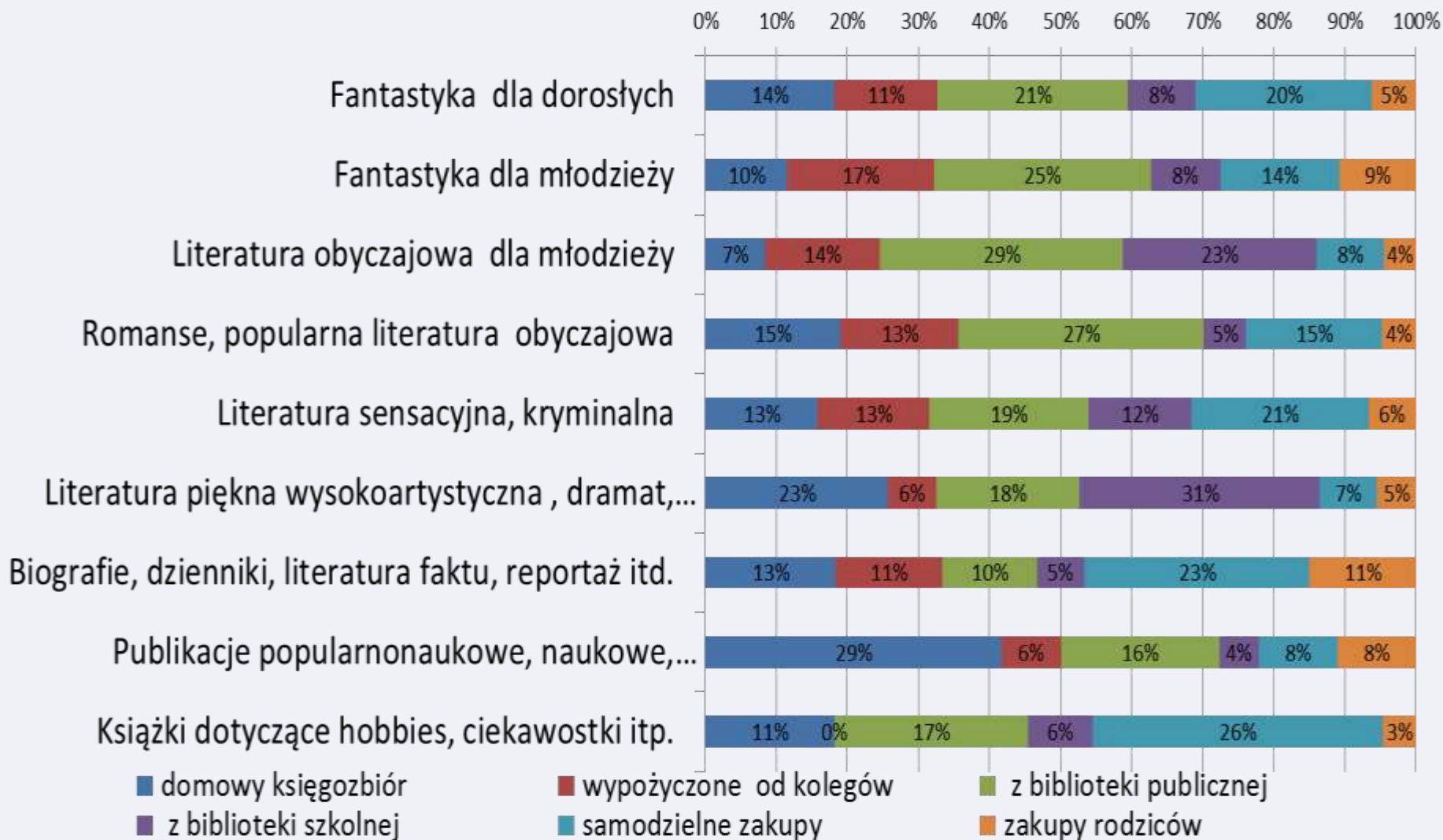
■ **Pożyczanie książek od rówieśników:**

- sposób pozyskiwania lektur przez gimnazjalistki - to istotny element społecznego aspektu motywacji czytelniczych.

Najważniejsze sposoby i miejsca pozyskiwania najpopularniejszych typów książek czytanych w czasie wolnym przez uczniów szkoły podstawowej (N=1320)

Najważniejsze sposoby i miejsca pozyskiwania najpopularniejszych typów książek czytanych w czasie wolnym przez gimnazjalistów (N=1129)

Rekomendacje dla działań wspierających czytelność

Wnioski dla bibliotek szkolnych

- Uczniowie najczęściej zadanych do przeczytania pozycji książkowych szukają w bibliotekach szkolnych. Dlatego nauczyciele, gdy decydują o wyborze lektury, kierują się z reguły zawartością zasobów bibliotecznych.
- **Dlatego konieczne jest, aby biblioteki szkolne uzupełniały swoje zasoby o tytuły poczytne wśród nastolatków. Obecność takich pozycji w szkolnych księgozbiorach sprzyjałaby wspólnym wyborom lektur przez ucznia i nauczyciela, również nauczycielowi łatwiej byłoby rekomendować do czytania te tytuły, które są dostępne w bibliotekach.**

Budowanie księgozbiorów adekwatnych do indywidualnych potrzeb czytelniczych

- Analiza spontanicznych wyborów nastoletnich czytelników wskazuje na **literaturę fantastyczną** jako ich najważniejsze i wspólne doświadczenie lekturowe. Tytuły z literatury fantastycznej takie jak *Hobbit* czy *Opowieści z Narni*, które stały się lekturami szkolnymi, są przez uczniów oceniane jako najbardziej interesujące.

Biblioteka – miejsce spotkań koleżeńskich i forum dyskusyjne

- Uczniowie cenią sobie sytuacje, w których są aktywnymi aktorami: dyskutują o czytanej lekturze
- Dla uczniów, szczególnie gimnazjalistów, istotna jest opinia rówieśników o książkach, które warto czytać. Warto wykorzystać uczniowskie rekomendacje do wzajemnej wymiany ocen, recenzji. Sytuacje, gdy sami wybierają i komentują wybory innych.
- **Szkolny Klub Dyskusyjny** – uczestnictwo w nim pozwala rozwijać motywacje czytelnicze, a zwłaszcza skłonność do pokonywania trudności, motywację wewnętrzną oraz społeczne relacje towarzyszące czytaniu.
- Uczniowie tworzą własne rankingi atrakcyjnych lektur, tych które by chcieli znaleźć w bibliotece bądź omawiać na lekcji.
- **Inspirują tych, którzy się niechętni i obojętni czytaniu.**

Troska o grupy niechętne czytaniu – biblioteka przyjazna dla chłopców!

- **Widoczna jest duża grupa piętnastoletnich chłopców, szczególnie z rodzin o niższym kapitale kulturowym, mieszkających na wsi i w małych miastach w ogóle nieczytających książek.**
- Chłopcy rzadziej niż dziewczęta szukają rady co warto i dlaczego u bibliotekarza, bibliotekarki.
- Przy wyborze lektur szkolnych zarówno w szkole podstawowej, jak i w gimnazjum nie można zapominać o chłopięcych niechęciach i preferencjach lekturowych.
- O ile dziewczęta skłonne są czytać utwory reprezentujące różne gatunki literackie, chłopcy niektóre omijają, na przykład dramaty lub powieści obyczajowe i psychologiczne.

Współpraca ze środowiskiem rodzinnym uczniów

- Na nawyki czytelnicze w dużym stopniu wpływa rodzina. Dzieci z rodzin o wyższym statusie społecznym, a tym samym większym kapitale kulturowym, znacznie chętniej sięgają po samodzielne lektury.
- **Biblioteka powinna współpracować z rodziną uczniów. Trzeba wzmacniać społeczne akcje promocyjne skierowane w stronę rodziców, a także samej młodzieży. Należy zachęcać do rozmawiania w domu o książkach. Włączać rodziców, dziadków do budowania szkolnych księgozbiorów.**
- **Uczniowie potrafią lepiej wybierać atrakcyjne dla siebie lektury, jeśli są wcześniej wspierani przez swoich bliskich i rodzinę.**

Czytanie jako wartościowe i atrakcyjne zajęcie

- Budowanie prestiżu czytania jako zajęcia, które dostarcza satysfakcji.
- Zwiększanie okazji na zbliżenie ćwiczeń i zadań szkolnych, omawianej literatury do życia i doświadczeń uczniów.
- Uczniowie są bardziej zaintrygowani tekstem i zmotywowani do pokonywania trudności w lekturze tekstów, które mogą mieć związek z ich życiem osobistym, pytaniami egzystencjalnymi, itp..

Bibliografia

Barton, D. Hamilton, M. (1998). *Local literacies. Reading and writing in one community*. Routledge, London, New York 1998.

Marsh, J.P. Stolle, E.,P. (2006). *Re/constructing Identities. A tale of two adolescents*. W: .s.47- 63; D. E. Alvermann, K. A. Hinchman, D. W. Moore, S. Phelps, D. R. Waff (red.) *Reconceptualizing the literacies in adolescents' lives*.(Drugie wydanie). Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Neilsen, R. (2006). *Playing for Real; Texts and the Performance of Identity*. W: D. E. Alvermann, K. A. Hinchman, D. W .Moore, S. Phelps, D. R. Waff (red.) *Reconceptualizing the literacies in adolescnts' lives*.(Drugie wydanie). Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Pecora, N. O. (1999). *Identity by Design: The Corporate Constructions of Teen Romance Novels*. W: Mazarella, Sharon R., Pecora Norma,O. (red.) *Growing Up Girls. Popular Culture and the Construction of Identity*. New York: Peter Lang Publishing, Inc.

Swidler,A. (1986). *Culture in Action: Symbols and Strategies*, "American Sociological Review" nr 51(2), s.273-286.

Wigfielda., A J.T. Guthrie, J. (1997) *Relations of children's motivation for reading to the amount and breadth of their reading*. "Journal of Educational Psychology"1997 nr 89, s. 420-432.

Wolff, K. (2009). *Dawne i nowe dylematy czytelnictwa*, (w:) „Z badań nad książką i księgozbiorami historycznym” Tom 3, Warszawa: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW, s. 131-157.

Dziękuję za uwagę

zofiazasacka@wp.pl

Raport na stronach [www.ibe](http://www.ibe.edu.pl)

[Czytelnictwo_dzieci_i_mlodziezy%20\(2\).pdf](#)